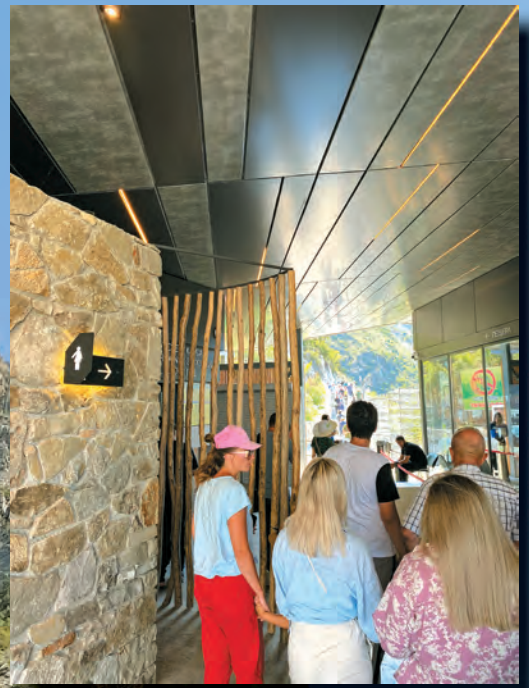

ЗОЛОТОЙ
ФОНД
ПРЕССЫ
2023

**Дагъыстанлы
къатын** 4.2023

Янгыдан туристлени гъакъында...

Коронавирус булан байлавлу пандемияны натижасында бизин ватандашлагъа тыш уьлкелердеги курортлагъа барма имканлыкъ болмагъанда, туристлени кёбюсю озьлер учун Дагъыстанны сайладылар. Республиканы биринчи кьонакъларыны макътавлу сесленивлери тизив реклама болуп токътады. Хыйлы белгили блогерлер ва адатлы туристлер табиятыбызны гёзеллиги, дагъыстанлыланы кьонакъчыллыгы ва татывлу ашы гъакъында савлай «одалар» яза эди.

Тек бара-бара танкъыт этегенлер де арагъа чыкъмай къалмады. Бираз алда шоланы бир нечесин «Комсомольская правда», гъатта «Форбсде» охугъан эдим. Гъатта биревлер иш этип сама яздырмагъаны экен деп де ойлашдым.

Аслу оьпке-айыплавлар—чёп тёбелер ва тийишли онгайлыкълар болдурулмагъанлыкъ. Не айтарсан, тюз яза чы. Тек шолай калималаны охума нече де сиймейсен...

Бир-бирде танкъытлы рекламаны озьюбюзню адамларыбыз да этедир деп эсиме геле. Дагъыстанлыланы арасында туристлеге къаршылар да бар. Гелмесинлер, сайки масала, олар саялы бары да ашамлыкъ маллагъа, таксиге, яшавлукъ уьйлени заманлыкъгъа берилеген багълары арта. Демек, туристлер айыплы. Оланы айыплагъанча, шо багъланы кюрчюсюз артдырагъанланы уялтдырма ва токътатма тюшмейми?

Дагъы да бир тайпа бар—къылыкъ-эдепни «сакълавчулары». Олар туристлеге гьонкъа кюйде айыплар этеген роликлени кёп керенлер гёргенсиздир. Ончакъы оьчлюк, ачув олагъа къайдан гелген? Неге роликни шоссаят Интърнетде ерлешдире? Оланы да къурдашлары, къардашлары,

яшлары бар чы. Негер къычырма, хатирин къалдырма, къоркъувлар бермеге тарыкъ? Негер ерли элбезген кьойну юнюн къыркъагъан къайчы булан туристни узун чачларын гесе? (буса да шо гелген адамны разилиги булан, иш этип этилген ролик деп умут этемен). Мисал учун, ари янындан ярыкъ гёрюнеген капот да гийип, тюкенге гирип гелген къызъяшгъа шолай адат-къылыкъны бир «якъчысы» тюркюрюклерин де чачыратып, акъыр-къычыр эте башлагъанына озьюм шагъат болгъан эдим. Айтма сюегеним, бизде танкъыт этердей дагъы зат ёкъму? Шолай олар урушбатчыны, уручуну уьстюне атыла эди буса! Бизге башгъа регионларда гийинген кююбюзге айыплавлар этгенни сиймейбиз чи.

Озокъда, туристлени арасында да тюрлю тюрлюлери ёлугъа, эдепсизлери де, къылыкъсызлары да бола. Тек дазудан чыкъмагъа тюшмей. Ахырда, шо эришив-урушув саялы, сизин жавапгъа тартмагъа да болалар.

Дагъыстанда ишсизлер эпсиз кёп, ишлейгенлеге де къутсуз алапалар бериле. Ерли адамлар аз-кёп буса да къазанса, озьлени бир тюрлю масъалаларын чечсе, яманмы дагъы? Туризм—инг алдын шо кьошум иш ерлер.

Биз кёп миллетли, тюрлю мердешлери булангъы уьлкеде яшайбыз. Гелигиз, туристлени уьркютмейик, бираз чыдамлы болайыкъ. Дагъы болмагъанда, бир янгъа чакъырып, адамлагъа неге мунда шолай гийинме, сигарет тартмаяда орамда оьбюшме ярамайгъанын сабурлу кюйде англатма тарыкъ.

Гишини гёзюндеги чёпню гёрмей, озьюбюзню гёзлерибиздеги багъананы эсleme башлайыкъ.

ГЮЛНАРА АСАДУЛАЕВА

НОМЕРДЕ БАР:

ПЫШДЫРЫКЪ..... 5

Гъар гезик Салигъ Шарипатгъа акъча талап этип сёйлейгенде, къайнанасы суратны доскъардашны арасында яжакъман деп тавуш билдиривлер бакъдырагъанда, адвокатны насигъатына гёре, барысын да телефонуна язып ала болгъан. Адвокат жыйылгъан чакъы далилдер таманлыкъ эте деп гъисаплагъан ва судгъа арза берген.

МУЗЫКАЛЫ АГЪЛЮМ-МЕНИ НАСИБИМ 10

Эки яратывчу адамгъа бир къалкъыны тюрлюнде гелишип яшамагъа къыйын тюрлю. Бизин бир ймик муратларыбыз, умутларыбыз бар, бирче яшадыкъ ва ишледик, бирче яратывчу сапарларда болдукъ, бир сагънада йырлай эдик, бирче концертлер бердик, тойларда да гъар тюрлю шатлыкъларда йырладыкъ, осуз да бажарылмай чы,—деп иржая Цибац.

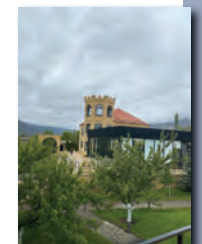
«ТАРИХИН УНУТГЪАН, ТАЛИГЪИН ЮТГЪАН» 12

Мисал учун, шо балхар савутланы ичинде биревлер онумуну тузлай болгъан. Ким шоланы негеронгайлыгёрсе, шогъар къоллай болгъан. Аслу гьалда бизде ашлыкъ буландоланып гелген. Дагъы да эсгерсем, инныргъа барып, балбуну гъайванлагъа байлап, эртенден ашамгъа ерли ун тарта болгъан.

ЛЮМИНАРИ – УМУТ ЭТМЕ УЬЙРЕТЕГЕН ЕР..... 8

Лекторийден бираз ариде—юрт ердеги уьйлеге парх береген кьонакъюй. Ачыкъ догъасы, агъачдан этилген терезелери ва эшиклери, къышда ичин иситмек учун печ де бар. Дагъы да арекеде, бинаны къалкъысында телескоп салынгъан, шондан яшлар Айны, Марсны, Венераны ва озьге планеталаны ювукъдан гёрмеге бола.

ГЁЗЕЛ ДЕ ДЮР, ГЮЧЛЮ ДЕ

Муслимат Муртузалиеваны гъакъында биз ол райцентрдагъы яшлар бавуну заведующийи болуп ишлейгенде де язма суйген эдик. Тек биз жыйылгъанча ва ёлгъа чыкъгъанча ол Чарода райондагъы Цуриб юртну башчысы болуп белгиленди. Ондан къайры, эсгерилген юрт администрациягъа ювукъдагъы Гилиб, Мошоб ва Содаб деген гиччи юртлар да гире. Ерли гъакимликни къатынгишилеге тапшурулагъан гезиклер, айрокъда тав бойларда сийрек ёлугъа.

–Адатлы кюйде администрацияланы башчыларын лап бажарывлу ва сынавлу адамланы арасындан танглайлар. Неге тюгюл, шо бек къыйын ва жаваплы иш. Мунда эргиши хасият ва къатты низам тарыкъ.

–Гертиден де, башлап нече де къыйын эди. Тек озюме шолай жаваплылыкъны алгъаныма бир де гъёкюнмедим, ишим магъа сююнч гелтире. Тавакаллыкъ бизин бары да дагъыстанлы къатынларыбызгъа хас хасиятдыр деп эсеме геле. Гъатта оьтген тарихлеге гёз къаратсакъ, нече тюрлю давларда-явларда къатынлар эргишилерден бир де къалышмай душмангъа, елевчулеге къаршы чыкъгъан. Мени ишимде буса аслу зат–сагъа тапшурулгъан борчланы жаваплы ва намуслу кюйде кютмек.

Бир-бир адамлар администрацияны гъар гелген-гелген янгы башчысы озюню бир тюрлю масъалаларын чечме геле деп ойлаша. Олагъа шо ойлары саялы айып да этме тюшмейдир. Тек бир затгъа шексиз кюйде инанаман–бирев де менден намартлыкъны гёрмежек.

–«Юртну башчысы» дегенде, гёз алдынга гёзел къатынны келпети гелмей, бел ва керки булан къайсы тавгъа да оьрленип болагъан, къайсы масъаланы да чечип бажарагъан эргишини гёресен...

–Мен шолай «эргишимен!»–деп кюлей Муслимат.

Гертиден де, Муслимат яшлар бавуну бары да ишлеринде озю ортакъчылыкъ этип гелгени учун, ону муниципал кзуллукугъа

чыгъаргъандыр. Тюсюн айтгъанда, ол янгы ерде не масъалалар булан урунажагъын билмей тюгюл эди. Муслимат бир нече йыл район ва юрт жыйынланы депутаты болгъан, Халкъ Жыйынны депутатыны кѣмекчиси болуп да чалышгъан.

–Ишге гирише туруп, барысын да шоссаят англатдым– мен озюмню яшларымны анасыман, эркъардашларым учун кызардашман, иште буса къатынгиши тюгюлмен, муниципалитетни къуллукъчусуман. Бирев де башында билимлери булан тувмай. Мен сынаву барлардан, уллулардан, тамазалардан, районну башчысындан сорайман. Гъалиги заманларда, гъатта, лап гиччи юртну башчысы да юриспруденцияны, политиканы, налог жыйывну къайдаларын ва олай дагъы да кѣп затны билмеге герек.

Бизин арабызда лап сынавлу деп гысапланагъан Мугурух юртну башчысы Абдуразакъ Магъамматов айтгъан кюйде, мен янгы къуллукъгъа тюшгенде, шо юрт администрацияланы дагъыдан да бек сыкълашдыргъан, биз бирче ишлейбиз, бирче гъар тюрлю чараланы ва байрамланы оьтгерезбиз.

Мисгин атам алда чапма да, сынтыкълап артда юрюмеге де ярамай, ортасында болмакъ учун гъаракат этмеге герек деп айта бола эди. Мен буса яшдан берли гъар-бир иште биринчи болма сую эдим. Озокъда, кѣп зат инг алдын агълюдеги тарбиядан гъасил бола.

Муслиматны атасы Муртузали Жаруллаев Дагъыстанны ат къазангъан гъайванчысы, 80-нчи йылларда СССР-ни Оьр Советини депутаты, Совет Союзну хыйлы орденлери ва медаллары булан

савгъатлангъан. О девюрлерде ерли колхозну уьстюнлюклерини гъакъында бютюн республика биле эди.

–Ата-аналар гетегенде, гъар адамда заманда бир уллулар булан сыр чечмекни, олардан насигъат алмакъны гъажатлыгъы тувулуна. Сен де шону гъис этемисен?

–Сени яшда уьйретген бары да зат уллу яшавунгда пайдалы болуп чыгъагъанын йыллар гетип англама башлайсан. «Биз бу дюньяны алышдырып болмайбыз, озюгюзню намусугъузну алдында таза болугъуз ва яшларыгъызны адамлар этип тарбиялагъыз»,–дей эди атам.

–Балики, шо саялы сен уьч оьр билимни алгъансандыр?

–Бизин заманларда муниципал башчылагъа уллу талаплар салына, даим билимлерингни артдыривну уьстюнде ишлеп

турма тюше. Юртну халкы юрт башчысы бары да затны этип бола дегенге инана, тек чечиливю бизден гьасил болмайгъан масьалалар да аз тьогюл. Шону олагъа англатмагъа бек кьыйын.

–Неден лап да кѣп сююнчно аласан?

–Ахырына ерли этип болгъан ишимден. Менден адамлагъа гьеч бираз сама пайда бар буса–шо ругьландырагъан, гюч береген сююнч.

–Бугюнго яшавда сени не талчыкьдыра?

–Адам бай яшагъан сайын, шончакъы чыдамсыз ва ачувлу бола. Ислам дин буса, бютюнлей башгъа затгъа уйьрете – чыдамлыкьгъа ва бир-бирине рагьмулу янашывгъа. Шолай жамиятда барысына да яшама яхшы. Яшланы гъали гъазир ашгъа бисмиллягъ деген кюйде тарбиялай. Яшав ёлунда бир

кьыйынлыкьгъа кьаршы болуп кьалса, озьлени нечик тутарны гѣз алгъа гелтирме де кьыйын. Мен озьюмню яшларымны гиччиден берли загьматгъа ва уллугъа абур этмекге уйьретемен.

–Гъали, гьатта, тав юртларда, айрокьда район центрларда жагьил ата-аналар озьлени яшлары булан орус тилде сѣйлейлер. Шо якьдан алгъанда, сизин агьлюдеги гьал нечикдир?

–Эгер де ата-ана сѣйлемей буса, яшлар ана тилин кьайдан билсин? Школада жумадагъы эки-уьч дарсдан милли тилингни уйьренме бажарылмай. Ватан ва ана тил–бизин лап уллу байлыкьларыбыз. Шону англамагъан ва ичинде сакьламагъан–бош адам. Бизин агьлюбюзде ана тил– биринчи ерде, яшларым да, торунларым да ана тилинде сѣйлей.

–Не йимик умутларынг, планларынг бар?

–Юртлуларыма ял алмакь учун, айрыча гѣзел ерлер онгарма сюемен. Жамият ишлерде жанлы кюйде ортакьчылыкь этеген эргишилерден кьайры, хьйлы кьатынгишилер де бар. Оланы кѣмеги булан озьсюп гелеген наслуну арасында тарбиялав ишни юрютебиз. Ондан кьайры, райондан чыкьгъан, тарихде озь гьызын кьоюп гетгенлени гьакьында айрыча китап чыгьарма кьастым бар, гъали материаллар жьйып тураман. Лап аслусу– юртдагъы яшавну жагьиллер башгъа ерлеге гѣчме суюмейген кюйде, бары да якьдан онгайлы этмеге кьарайман.

Муслимат Цуриб администрацияны башын тутгъандан берли юртда кѣп зат этилген ва дагъы да этилежегине шекленме тьошмей.

БАХУ МУГЬУТДИНОВА

ТЫШДЫРЫКЪ

Бираз алда Интернетде ерлешдирелген маълумат тергевюмню тартган эди. Жагыл адамлар электрон почтадан таба кызылар булан таныш болалар. Кён узакъ заман да гетмей, олар гёзеллеге «сюемен-сюемен» деген калималаны язма башлай ва ахырда олагъа ярты ялангъач яда ялангъач чыкъган суратларын бакъдырмакъны тилей. Уллу, герти гыслеге умут этеген кызылар макюрчулени тилевюн кютгендокъ, олардан кызыяшлагъа кьоркьутувлар геле. Сайки, мунчакъы акъча бермесегиз, суратыгъызыны Интернетде яажакъбыз деп. Бирлери разилеше, бирлери уьонден къачып гете, бирдагъылары оз-озюн олтюрме къарай...

Яшырып да не этейим, мен Интернетни кёбюсю кьоллачулары йимик, жинаятчыланы торуна тюшген чачы узун, гъакъылы тар шо кызыланы сёге эдим. Оланы бирев де шону гючден этдирмеген чи, тек...

Бир гезик редакциябызгъа тезги танышым зенг этди ва ёлугъуп, озюню кызыны масъалаларына байлавлу сёйлеме сюемен деди.

Мен ону кызын аз буса да таный эдим. Уйде оьсген яш. Исбайы, тавушу чыкъмайгъан, саламат кызы, не ерге де анасы булан бара эди. Биз

сёйлешген заманда ёлукъдукъ. Кабинетиме гирип гелгенде, башлап мен ону танымадым, шонча да алышынгъан. Къарт болгъан деп чи айтмас эдим, гёзлери бир тамаша тунукъ йимик гёрюне, эринлерини мююшлери эниш тюшген... Адам башындан кыйынлы заманланы гечирегени ачыкъдан гёрюне эди.

–Мени кьонагъымны аты–Миясат, ол лакъырны неден башлайгъанын билмей, хыйлы заман пысып турду. Сонг нечик де жыйылып:

–Гечип кьой, сени уьстюнге озюмню дертимни алып гелгениме. Тек мен не этегенни билмеймен. Бираз алда мен кызымны эрге бердим, тек ол гъали уьуне къайтгъан ва мен бек кьоркъаман!

Балики, ону гючден эрге бергендир... Яда гиевю наркомандыр, кызыгъа кьоркьувлар бере болгъандыр деп ойлашдым. Тек гъакъыкътда бары да зат ондан да бетер болгъан экен.

–Олар «Однокласникиде», Интернетде таныш болгъан. О улан бизин юртлубуз болгъандан къайры, алдагъы эримни йыракъ къардашы да болуп чыкъган. Гюн сайын, оланы аралыкълары ювукълаша эди. Ол Шарипатгъа сени гиччиден берли таныйман, сенден саламат ва гёзел кызыны гёрмегенмен, сизге гелечилени бакъдырма сюемен деп яза эди.

Гъасиликалам, мен билгенде, кызым огъар гъашыкъ болуп битген эди, дагъы биревню гъакъында эшитме суймей эди. Мен къаршы эдим, биргине-бир кызымны белгисиз адамгъа бермек тюз тюгюл экенни англай эдим, тек юрегимде, балики, гъали сама ону атасы булангъы байлавлукълары бир кюйге тюшер дегенге гиччирек умутум бар эди. Ол кызын гърмегени нечесе йыллар бола, бир де не сѣз, не харж булан якъламагъан.

Шо вакътилерде, гертиден де, мени алдагъы къайнанам зенг этди ва о яшны, Салигъни атындан гелип, таныш болма ихтияр тиледи. «Балики, шо кысматдыр», – деп ойлашдым шо заман. Гелечилени узакъ къаравуллама тюшмеди, арадан жума гетип, уюме гирип гелди. Олар гиевсоюз гелгенин мен ушатмадым. Анасы англагъан кюйде, ол полициягъа янгы тюшген, шо саялы ишин кююп гетмекни анив гърмеген. Шо гюнокъ тойну заманын белгилеме тиледи, неге тюгюл, «ишине байлавлу Салигъни Москвагъа бакъдыра, о буса онда къатыны булан гетме суюе».

«Юзюк де тагъылмагъан, сеп де гъазир тюгюл, зал да тутулмагъан»,–деп къаршылыкъ билдирме къарадым.

–Шону бир гюнню ичинде этмеге де бола, сепге акъча берип кюйма да ярай, квартир тутуп, озлер суйген затны алар, гъарай-гъурайлы тойну да ойнама тюшмейдир. Биз йыракъ бусакъ да, къардашларбыз,–деди анасы.

Тюз айта: шайтан адамны алдатмагъа суйгенде, къолламайгъан ялгъан, гъилла болмайдыр. Шолай мен де сѣз беривлерине, авзундан булакъ сувдай агъылагъан татли сѣзлерине инандым. Кызымны сююнчден толгъан гѣзлери де магъа таъсир этмей кюймагъандыр.

Бары да зат шонча да чалт оьтдю, эсиме де гелгенче Шарипат Салигъни къатыны да болуп токътады. Тюзю, башлапгъы гюнлер олар ону улланасында тура эди, сонг Салигъ ювукъ заманны ичинде сени алма гележекмен деп, сѣз берип гетди. Шу ерде Миясат чыдап болмай, йылап ййберди.

–Гетген буса гетгендир, не бар мунда, себеп сени кызынг да тюгюл чю. Ишлеме гетген. Токъта... ону онда башгъа агълюсю бармы?–деп сорайман.

–Ѹкъ, бир агълюсю де, бир иши де...

–Яхшы, сабур бол. Аслусу–сени кызынг сав-саламат!

–Огъ, ол бир уллу авлиялыкъны этген, ол озь-озюн оьлтюрюп кюймагъай эди деп къоркъаман.

–Не зат саялы?

–Нечик айтагъанын да билмеймен. Шарипат огъар озьюнню суратларын бакъдыргъан.

–Не бар дагъы мунда, ол–ону къатыны, гѣзел кызыяш, балики, сагъынадыр, шо саялы тилегендир!

Миясат дагъыдан да бек йылама башлады. –Ол огъар ялангъач чыкыгъан суратын бакъдыргъан... О буса...

–Токъта гъали, ол ялангъач, опуракъсыз чыкыгъан суратын ййберме тилегенми? Ону башы гетгенми? Сонг кызынг не этген?–деп, озьюмден ихтиярсыз сорав чыгып гетди...

–Шарипат гъашыкъ болгъан абдал йймик, о буса сурат гелгендокъ, танымасдай алышынгъан, тюзю, биз алда да ону танымай эдик,–деп Миясат пашман кюйде аччы иржайды. –Ол кызыма къайдагъы эдепсиз затланы язма башлады, огъар айтмагъан нас сѣзю кълмады. «Суратынгны Интернетде ерлешдирежекмен, сен ким экенингни барысы да гърсюн»,–деп къоркъувлар берген.

–О чу–ону къатыны! Дос-къардашына, сени алдагъы эринге барып билдирме тарыкъ, токътатсын нажжасны!

Кызым ол шону этмежек деп айтма башлады, тек гиев:«Эгер де, сен магъа акъча ййберсенг, биревге де бир зат да айтмажакъман, суратны да йыртып ташлажакъман»,–деп язып гелди. Башлап Шарипатдан 80 минг манатны талап этген. Ол ончакъы акъчаны къайдан алсын? Кызым тойдан сонг савгъатгъа берилген бары да алтынларын сатгъан. Сатып, акъчасын огъар ййберген. Тек бир жума да гетмейли, ярахсыз янгыдан сѣйлеген ва бу гезик 150 минг манатны талап этген. Мени олай акъчам Ѹкъ дегенде, янгыдан къоркъувлар бермеге башлагъан. Интернетге салажакъман, атанга бакъдыражакъман... Шарипат къайнанасындан якълав тапмагъа къарагъан, ол огъар сувукъ-салкъын янашгъан, гъатта урушгъан къагъбасан, эринг берген алтынланы сатып, акъчасын урлагъансан деп кычыра болгъан.

Йылай туруп, кызым мени уьстюме гелди ва бары да болгъан ишни хабарлады.

Мен бир тюрлю англатывлар берсин деп, гиевюме телефондан сѣйледим. Негер ол уьйленген, не учун алдатып кызымны шо суратын алгъан? Не саялы ондан акъча талап эте? Тек о магъа да тынглама суймей къоркъувлар бере эди...

Салигъни анасына бардым, тек ондан да эсгик сѣзлерден къайры, дагъы бир зат да эшитмедим. Амма бир мюгълетде бары да зат ачыкъ болду. Сайки, озю де кызымны кувалажакъ эди, тек уланы бир нече ай Москвадагъылагъа борчларын тѣлегенче ва ондан къайтгъанча чыдама тилеген. Сонг не этегенни озю токъташар, атасына айтармы шолай кызынгны оьлтюр деп яда бир башгъа чара гърерми...

–Не чара, сиз кызым ону алдында тап-таза экенни билесиз чи!–деп кычыра эдим.

–Не сөйлөйсен. Сурат–она сагъа далил, сен не гөрсөтүп боласан? Биз ону шоссагъат куваламадык, языгъыбыз чыкды,–деди эдепсиз кюйде къатынгиши.

–Полициягъа билдирмеге тарык эди,–дедим мен.

–Билдирдим. Тек мени бир далилим де ёкъ. Олар буса, шо ялаябыв буса да ярай, мени озюмню шо саялы жавапгъа тартмагъа бола деп айтдылар. Дагъы да, шо суратны озлени сайтына бакъдырма тиледи. Мен бурулуп гетдим.

Мен не айтагъанны билмей, манг болуп кългъанман. Гъакъылым булан шо писликни ана ва улан бир болуп этгенин кълбул этмеге суймей эдим. Озокъда, Миясатны сөзлерине бир мюгълетге де шеклик этмедим, амма шулай гезиклерде не этме тюшегенни ойлаша кълдым.. Балики, адвокатны кёмеги тарыкдыр? Сонг адвокатурада биз экибиз де таныйгъан кълтын бар экени белгили болду. Сөйлөдик, ёлукъма сөйлөшдик. Миясат гетме алгъасады, ону сувлангъан гөзлеринде умутну учгуну тувду.

Хыйлы заман ондан бир хабар да ёкъ эди, тек бир гюн кызы булан гелди. Гөнгю алда йимик тюгюл эди, пашман да гөрюнмей. Алдагъы гиевюне кълршы пышдырыкълары саялы уголовный иш ачылгъан экен.

Гълр гезик Салигъ Шарипатгъа акъча талап этип сөйлөгенде, кълйнанасы суратны дос-кълрдашны арасында яжакъман деп тавуш билдиривлер бакъдырагъанда, адвокатны насигъатына гөре, барысын да телефонуна язып ала болгъан. Адвокат жыйылгъан чакъы далиллер таманлыкъ эте деп гысаплагъан ва судгъа арза берген.

Миясат бары да затны кълрдашларына билдирген, олар барысы да судда кълзыны янын тутгъан ва якъллагъан.

Сизге палан затны этмесенг, намусугъузгъа тиеген маълуматланы яжакъбыз деп бир тюрлю кълркълар бериле буса, шогълр пышдырыкъл, макюрчюлюк деп айтыла. Мисал учун, акъча талап эте буса. Эгер де, жинаятчы гъали де бир зат да этмеген буса да, янгыз кълркълар бере буса да, шо да полициягъа арза берме себеп болуп токътай. Неге тюрлю, шо Уголовный кодексге гөре, пышдырыкъл деп гысаплана.

АЖА АБДУРАГЪМАНОВА

ЗАМАН БИЗИН АЙЫРГЪАН...

«Сен озюнде тувгъан уълке булан байлавлу кълнкълрдашлыкъл гыс неден тувлунагъланын билмеге кълйын. Агълю-ожакъл, дос-кълрдаш деп кълрамай, Ватан «гълйт»–дегенде «вайт»–деп гълзиринде чыгълагълан уланлар болмаса ярамай». Шолай гысап эте Заур Шихалиев ва «давгъла» бармакълны гълкълындагълы кълрарар бир мюгълетни ичинде тувду деп мюкюр бола.

ДАВГЪА ГЕТГЕН СОЛДАТ...

–Ювукъ адамларынга англатма кыйын эдими? Олар сени кьарарынгни нечик кьабул этди?

–Шо заман мени токътатып болагъан адам ёкъ эди. Анамны гёзьяшларын гёрмес учун, биревге бир зат да айтмай, военкоматгъа бардым ва гёнгюллю кюйде хоншу Мычыгъыш Республикагъа гетдим. Къадыровну полкунда асгер гъазирликни оьтдюм. Полкгъа «спецназны университети» деп негъакъ айтылмай. Мени алда да атышывдан, тутушуп ябушувдан аз-кёп буса да сынавум бар эди, шо саялы лап биринчи гюнлерден тутуп, герти спецназовец болмагъа токъташгъан эдим,—дей ол.

Шолай болуп да чыкъды. Заур лап кьыргъынлы ва кьызгъын давлар юрюлеген ерлеге тюше.

–Дав—ажжал булангъы токътавуз оюн, сени тез ойлашма, бир мюгълетни ичинде кьараргъа гелмеге борчлу эте. Шондан сени яшавунг да гъасил бола,— деп узата ол. —Яда сен ону дагъытасан яда ол сени, озокъда, муна гъали оьмюрюнг кьыркъылажакъ дегенге чи инанма суймейсен. Заур хас асгер чараларда ортакъчылыкъ эте туруп, кёп затны гёрген, кёп затны башындан гечирген, тек юрегинде оьчлюк болмагъан.

–Сен топланы атылывуна, зангыртагъан тавушуна, сагъа бириси якъдан кьаршы токътагъанлар сени булан бир тилде сёйлейгенине уйренчли болуп кьаласан. Амма шо нече де кыйын...

–Мариупольдагъы Азовстальни азат этивню айрыча агъамияты бар эди. Бизин уьлкеде гери урулгъан «Азов» деген миллетчи батальон заводну бирев де елеп болмасдай бекликге санай эди. Россияны савутлу гючлери заводну толу кюйде кьамавгъа алгъанда, олар башлап ахырынчы украинли солдатгъа ерли кьаршылыкъ билдирмеге токъташгъан болгъан. Тек Зеленскийни офисинден кёмек кьаравуллама тюшмейгенин билгенде, подвалларда яшынагъан фашист ваьзачылар оьзлени я оьлюм яда есирлик кьаравуллайгъанын англагъан. Олагъа бизинкилер булан сёйлешивлеге бармагъа тюшген. Шолар да алты тилде юрюле эди. Неге тюгюл, миллетчилеге кьошулуп, дав юрютегенлени арасында европа пачалыкъланы ватандашлары да бар эди.

«АЗОВСТАЛЬ»...

–Украинли снайперлер кьатын, яш, эсли адам деп кьарамай, биревню де аямай эди,—деп узата Заур.

–Оьлгенлер орамларда, оьзлени аажал тапгъан еринде гюнлер булан кьала эди. Бизин солдатланы гёз алдында душман снайпер абзаргъа сув алма чыкъгъан 5 йыллыкъ кьызьяшны оьлтюрдю.

Шолай мюгълетлерден сонг, неге биз оланы еринде жазаламай, есир этип алмагъа герекиз деп, ойлаша кьаласан. Тёшюне, аркъасына, кьолларына инелер ва шакъы булан фашист хачны, СС дивизияланы байракъларын, Гитлерни суратын этгенлеге бакъгъан

якъда рагъмулукъ гёрсетмеге тарыкъмы?! Давда сени шолай соравлар аз кыйынамай ва биз хас чараланы тюз башлагъаныбызгъа тюшюнесен.

«Азовсталь» комбинат шагъарны ичиндеги шагъар,— деп эсге ала Заур.— Шону тюбюнде де оьзюню орамлары, тыгъыркълары, сокъмакълары булангъы шагъар бар десе де ярай. Шолардан таба бендерлер яшыртгъын кюйде бир цехден башгъасына чыгъа эди. Лап уллу, кьалын темирни чыгъарагъан цехни узунлугъу—2 чакъырым, генглиги бир нече юз метр бар эди. Къарасанг, адатлы, канзилери, сыйыртмалары, майданчалары булангъы беш кьабатлы уй, тек шо уй уьстге багъып тюгюл, тюпге кьурулгъан эди.

Асгерчи оьзюне нечик шартларда давлар юрютме тюшгенин хабарлай. «Къоркьунчлу тюгюлмю эди?»— деп адатлы соравну беремен.

–Башлап дюр эди, тек миллетчи батальонлар парахат адамлар булан не этегенни, оланы не гьалгъа салагъанны гёргенде, кьоркьув не зат экенни унутдум. Ерли халкъны кьорумагъ учун, душманны кьайсы булан да бетге-бет чыкъмагъа гъазир эдим.

–Украинаны халкъы бизин учун ят миллет тюгюл,— деп эсгере ол. —Биз хоншу уьлкени топурагъындан таба НАТО ва Америка булан дав юрютебиз. Уллу Ватан давда немис елевчулени янчгъанланы арасында бизин ата-бабаларыбыз булан бирче хыйлы украинлилер де болгъанын яхшы билебиз. Гъалиги Украинаны «юзюне» кьарагъыз чы! Оьзлени танкларына, самолётларына фашист хачны суратын этмеге илыкъ ишге гьисапламайлар, уьстевюне, шону булан оьктем болалар. Бизин пачалыкъ гюнбатыш уьлкелер Украинаны Россия булангъы давгъа гъазирлейгенине оьз заманында тийишли тергев бермей кьойгъан. Гъали гьал алышынгъан, Россиягъа ДНР ва ЛНР-ден кьайры, Запорожск ва Херсон областланы ерлери де кьошулгъан, оларда турагъан бары да адамлагъа бизин уьлкени ватандашлыгъын алмагъа ихтияр берилген.

–Дос-кьардашны арасында сен кьайда экенингни биринчилерден болуп ким билди?

–Санкт-Петербургдагъы «ФАН» деген телеканал бизин асгер бёлюкню гъакъында берилиш онгаргъан эди,—деп иржая ол. —Шону бары да федерал каналлардан гёрсетдилер, Ютубда да ерлешдирилген эди. Берилишни, билмеймен, ким айтгъан буса да, атам-анам гёрген. Не гьаллар гетди, нечакъы гёзьяш тёгюлдю. Олар ва агълюм булан байлавлукъ тутма гъар заман бажарылмай, онгайлы мюгълетни кьаравуллама тюше.

БИЗ 2,5 МИНГ БАРБЫЗ...

Ол бары да затны айтып болмайгъанын эсиме сала. Украинлилер Заурну атын ол хас асгер чараларда ортакъчылыкъ этеген саялы оьзлени «Мемориал» деген сайтына язып салгъан. Шо сиягъда 2500 адам

бар. Давгъа гѣнгуоллю кюйде гетген дагъыстанлы улан эсгерен кюйде, Украинагъа асгерлени гийирме тарыкъ эдими яда тюгюл эдими деп гъасил чыгъармакъ учун, шо агъвалатларда ортакъчылыкъ этмеге герек. Шо заман бары да зат ачыкъ болажакъ ва бир сорав да тувулунмажакъ.

–Мени оз арабызда юрюлеген атым «Талиб» эди,– дей ол. –Шо янгуз «ат» тюгюл, шо озюню алдына салынган борчланы шексиз кютеген–мекенили адам. Къайсыбыз да–биз патриотларбыз. Заургъа гъали 31 йыл бола. Жагъил заманы, тек шогъар да къарамай, нечакъы сынавлардан озтген, эр санына кирген, чыныкъган. Не затгъа инг алдын тергев бермеге тюшегенни англай, озюню имканлыкъларына тюз къыймат берип бажара. Хас чараны игитликни школасына гъисаплай.

–Душманни гечмек–тынч иш тюгюл, хыйлы рагъмусузлукъланы гѣрмеге тюшдю. Фронтда лап къоркъунчлу–снайперлер. Украинаны янындан аслу гъалда бек озчлю, языкъсыныв не зат экенни билмейген–жагъил къатынгишилер. Наркотиклени къоллай туруп, олар адамлыгын толу кюйде тас эте, бизге, асгерчилеге, атышагъандан къайры, паряхат адамланы да аямай.

Заур гъали уюнде буса да, бары да ойлары булан Украинада болуп тураган агъвалатларда. Гъар гюн ондан гелеген билдиривлеге тергевлю кюйде къарай. Хыйлы заман шыплыкъгъа уйренип битмей, инжиндим деп мюкюр бола.

Заур нацистлер булан къыргъынлы давлар юрютеген армиядагъы ѳлдашларыны ругъуну гючлюлюгюнден герти кюйде сукълана ва олагъа тез устюнюлюкте етишмекни ѳрай.

Заур айтагангъа гѣре, яш заманында компьютерде контр-страйк деген оюнну кѣп ойнай, террорчуланы дагъыта ва озю де англамай гележекдеги герти давлагъа гъазирлене болган. Украинада хас асгер чаралар башланганда, озюню ери де ватаныны къысматы чечилген майданларда болмагъа герек деп ойлашган.

Тухум-тайпа тамурлары Хив районну Кандык юртундан баш алагъан Заур Шихалиевни бугюн озюню наслусуну арасындан чыкъган инг ярыкъ, къоччакъ вакилине гъисаплама ярай. Ол–ДГТУ-ну студенти, архитектура-къурулуш факультетде охуй. Ону тизив къатыны, Магъамматали деген уланы бар. Заур уланы да озгенде, гиччи ва уллу ватаныны герти якълавчусу болажакъгъа инана.

–Къырым язбашны агъвалатлары Донецк ва Луганск халкъы учун уългу болуп токътады, олар Киевде озггерилген баш гѣтеривлер ва шону натижалары булан разилешип къалмады ва онда гъакимликге миллетчи гюплер гелгенде, Россиягъа къошулду. Тек Донбас учунгъу уюне къайтывну ѳлу къыйын ва хыйлы тавакаллыкъны талап этеген ѳл болуп токътады.

БИРЧЕ БИЗ КѢП ЗАТНЫ АЛЫШДЫРМА БОЛАБЫЗ...

Заур Шихалиевни яшав къаравларына янгуз сукъланмакъ къала. Ол озюню гелеген яш наслу булан кѣп ѳлугъа ва олагъа хас чараны гъакъында тюз, герти маълуматлар етишдире. Ондан къайры, ата-анасыны гъакъында хабарлай. Олар озюне берген тарбиягъа алгъышлар эте, ата-бабаларыны макътавлу ишлерин ер этмей яшама уйретгенине разилигин билдире. Анасы–Минаят Чанкаевна ва атасы Ярали Шихалиевич Каспийскидеги музыка школада ишлей.

–Гъасиликалам, музыкалы агълубюз,–деп масхара эте Заур. –Мен Украинадан гелип, абзарыбызда анам булан ѳлугъуп къалдым, ол мен сав-саламат къайтгъаныма инанып битмей эди...

Заур айтаган кюйде, озюню районундан хас чараларда ортакъчылыкъ этеген дагъы да хыйлы яш бар. Олар бары да якъдан уългу гѣрсете. Кѣбюсю озю ймик чакъырывлар гелгенче къарамай, военкоматлагъа барып, гъали асгер борчун кютелер. Шо да Заурну бир де тамашагъа къалдырмай.

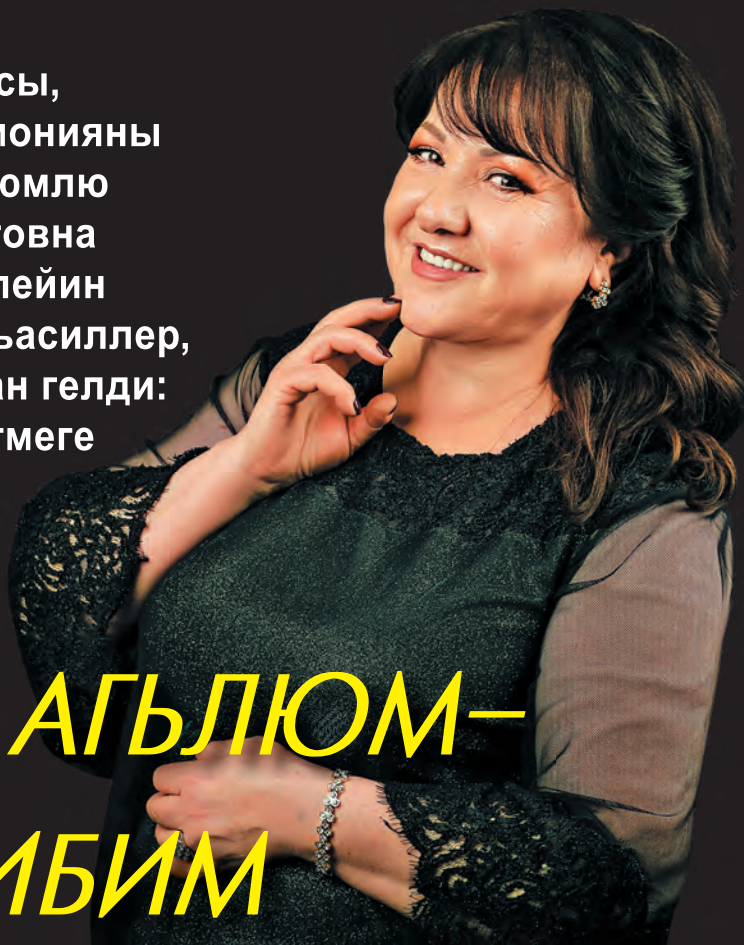
Заур фронтгъа школаны охувчулары устюнюлюк, эсен-аманлыкъны ѳрап язган кагъызланы, согъулган юн чораплар булангъы посылкаларын исси кюйде эсгере.

Заур Шихалиев–бизин замандашыбыз, ол алдына салагъан муратланы сѳз булан тюгюл, иш булан яшавгъа чыгъара.

Айшат ТАЖУДИНОВА

Бу йыл ДР-ни халкъ артисткасы, Дагъыстан пачалыкъ филармонияны дарги йыраву, миллетини сююмлю артисткасы Цибац Магъамматовна Алишихова 65 йыллыкъ юбилейин белгилей. Гъали бир тюрлю гъасиллер, натижалар чыгъармагъа заман гелди: не этилген ва гележекде не этмеге герек.

МУЗЫКАЛЫ АГЪЛЮМ– МЕНИ НАСИБИМ

Сюйкюмлю, бойлу-сойлу, шавлалы артистка Цибац оьтген йылланы ичинде оьзюнде яшдан берли бар рагъмулугъун, дазусуз яшав жагълыгъын тас этмеген. Цибац оьтесиз гёзел ва гючлю тавушу булангъы йырав экенни айта турма тарыкъ тюгюлдюр.

50 йыллыкъ яратывчулукъ ёлунда Цибац Алишихова онча кёп баянлыкълар бермеген, тек бизин журнал учунгъу лакъырында оьзюню гъакъында ва юбилейини оьзю учун не агъамияты барны хабарлады. Муратлар, умутлар, къысमत бирден алышына, адамлар бютюн яшавун алышдырардай гючлю ругъ алма бола.

–Гъали мени оьтген яшавну гёзден гечиреген, ювукъ адамларым, дос-къардашлар булан янгыз къалып сююнч алагъан ва дагъыстан музыкада оьзюмню ериме янгыдан къыймат берип къарама тюшеген оьмюрюм етишди,–дей Цибац Алишихова. Ол айтагъан кюйде, къайсы гъакъылы сав къатын да агълю насипни, сююнч гелтирежек яшланы, сюеген, аркъатаяв болажакъ эрни ва, озокъда, сююмлю ишни гъакъында умут эте. Цибац учун–шо ону йырлары ва музыкасы.

–Гъар къызъяшны йимик, мени де гележекни гъакъында бир тюрлю англавларым бар эди. Озокъда, шону кюрчюлерин инг алдын атам-анам салгъан эди,–деп хабарлай Цибац Магъамматовна. –Лап аслусу, мени яш умутларым яшавгъа чыкъды.

Мен къачан да артистка болма сюе эдим ва гиччи буса да, насипли ожакъны гъакъында умут эте эдим. Кёплер учун агълю–сени шонда сюеген, сени бар кююнгде къабул этеген ер. Мени дос музыкалы агълюм–мени насибим!

Ол Гъайдакъ районну Баршамай юртунда тувгъан, ерли орта школаны битдирген. Яшдан берли школадагъы оьзбашына чалышагъан кружокда йырлай гелген, бары да юрт, район байрамларда ортакъчылыкъ этген. Башгъачалай болмагъа кюй де ёкъ эди. Яш йырав дос, уллу музыкалы агълюде яшай эди. Олар тогъуз яш бар эди: уьч улан ва алты къыз. Уьюнде, янгыз уьюнде тюгюлдюр, савлай юрта лап яхшы агълюню башчысы Магъаммат йырлай эди. Рагъмулу адам, касбусуна гёре къурувчу. Анасы Жуман уьй къуллукълар булан долана эди. Ол низамны бек сюеген къатын эди. Ата-ана къызында музыкагъа бакъгъан якъда пагъмулары барны ва ол яшавун толу кюйде шогъар багъышлама сюегенин билгенде, ону охумагъа йиберген. Цибац Магъачкъаладагъы пединститутну музыка факультетин уьстюнюлю кюйде тамамлагъан. 1982- нчи йылда Даггосфилармониягъа ишге тюшген. Ол башлап, оьзлер булан яш заманындан тутуп сукъланагъан сююмлю артистлер булан бир сагнада йырлажагъына инанмай болгъан. Ол эпсиз Солтанат Къурбанованы, Манаша Дибированы йырлайгъан кююн эпсиз ушата эди, гючлю лирика тавушу булангъы Магъаммат Улакаевни герти

артистни уылгысю деп гысаплай эди. Шолай ону музыка чалышыву башлана. Концертлери булан Дагъыстанны айтмагъанда, Темиркъазыкъ Кавказны гъар тюрлю шагъарларында ва юртларында болгъан, ону гъайран тавушун Россияны регионларында, алдагъы СССР-ни республикаларында, Бирлешген Арап Эмиратларда, Тунисде, Тюркияда эшитген. Тынглавчулар Цибац Алишихованы репертуарындагъы йырланы яхшы биле. Шоланы арасына бырынгъы дарги йырлардан къайры, Дагъыстанны озге миллетлени йырлары да гире. Озю язгъан йырлары да бар. Къаравчулар сююмлю артисткасын даим исси кюйде къаршылайлар.

1996-нчы йылда Цибац Магъамматовнагъа Дагъыстанны ат къазангъан артисткасы деген ат берилген, кеп гъюрметлев грамоталар булан савгъатлангъан. 2006-нчы йылда буса, ол Дагъыстанны халкъ артисти деген атгъа ес бола.

Озюню насиби, биринчи сюювю, гележекдеги эри булан да Цибац музыка булан доланагъанланы арасында ёлукъгъан. Ол белгили музыкант ва йырав, ДР-ни халкъ артисти—Ханацци Ханацев. Олар бирче музыка булан иштагълана, бирче ишлей ва узакъ да къалмай уйленгенлер. Эки яшны ата-анасы болгъан.

—Музыка бизин даимге байлагъан. Биз бир де бир-бирибизден арекде турмагъанбыз. Уйде де, иште де бирчебиз. Биревлер шону къабул этмей буса да ярай, тек бизин учун шону бир къыйыны да ёкъ. Эки яратывчу адамгъа бир къалкъыны тубюнде гелишип яшамагъа къыйын туююл. Бизин бир йимик муратларыбыз, умутларыбыз бар, бирче яшадыкъ ва ишледик, бирче яратывчу сапарларда болдукъ, бир сагънада йырлай эдик, бирче концертлер бердик, тойларда да гъар тюрлю шатлыкъларда йырладыкъ, осуз да бажарылмай чы,—деп иржая Цибац. — Бары да артистлер шолай яшай, яшларын пердени артында оьсдюре.

Бираз чалдырыш йимик чалынагъан: «Агълюгюзде ва сагънада къайсыгъыз алдасыз, къайсыгъызны сёзюне инг алдын къулакъасыла?»—деген соравума Цибац Магъамматовна бир де тартынмай жавап бере.

—Озокъда, сагънада мен алдаман, уйде буса Ханацци—бизин агълюню башчысы, агълю ансамблибизни аранжировщиги.

Бу агълюге башындан къайгъылы къара гюнлени де гечирме туюшген. Ёл хатабалагъда уланы Тимур оьлген, ону къатыны ва къызы къалгъан. Шондан сонг Цибац Магъамматовна 15 йыл сагънагъа чыкъмай тургъан. Тек яшав узатыла, заман гетип, къызы, о да белгили йырав—Ирина Алишихова, анасын яратывчу чалышывун узатмагъа ва сагънагъа къайтмагъа тарыгъына инандырма бажаргъан. Концертлени бирисинде ана ва къыз

«Къурдашларыбыз учун» деген йырны бирче йырлады. Цибац белгили артистлени сыдырасына янгыдан къошулду.

Цибац Магъамматовна къызы Ирина анасыны ёлун узатма токъташгъанда, гъазир йырав эди деп оьктем кюйде айта. Сагънада башгъа музыка жанрда чалыша буса да, анасыны бары да насигъатларын, ёравларын къабул этген.

—Ирина репертуарын гъар заман оьзю танглай ва бизин кёмексиз танывлу болду, анасыны макътавлу аты булан пайдаланып, бир де шоу-бизнесни тёрлерине чыкъма къарамагъан. Бир-бирде мен ону танкъыт эте эдим, тек ол мен оьзюн бир заманда да бир затны да гючден этдирмейгениме бек рази экенин билемен.

Бугюн Цибац Алишихова юбилейини алдында гъасиллер чыгъара туруп, оьзюн насипли адамгъа

гъысаплай. Ол—музыка якъдан пагъмулу уьч торунну улланасы. Ол оланы да уьстюнлюклерин эсгермей къойма болмай эди.

—Уллусу Аида—уланымны къызы Правовой университетни битдире тура, фортепианону согъа ва йырлай. Иринаны уланы Артур школаны тамамлагъан, Политехника университетге туюшме, программист болма сюе. Гиччиси Амира янгы яшлар бавуна юрюме башлагъан. Онда ол оьзюню музыка чыгъышлары булан барысыны да гёнгюн ача, мени ва анасы йимик артистка болма умут эте,— деп кюлей Цибац Алишихова.

Лакъырыбызны ахырында гележекге не планларыгъыз бар деп сорайман. Цибац оьзюню юбилейине байлавлу къызы булан бирче уллу концертни гъазирлеп тура.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

варисликге къалгъан бырынгъы савут-сабаны, къазанаякъны, такъа-тукъаны, аякъгийимни, опуракъланы, ожакъда тарыкълы алатланы жыйма башладыкъ. Бир-бир адамланы уьстуне 5-6 керен барып, олардан тилеп алгъан гезиклер де болду. Мисал учун, 150 йыллыкъ къабалайыбыз, о вакътиги тастарыбыз музейни ичин айрыча безей демеге ярай. Шоланы бизин школагъа аты къоюлгъан Халит Загъировну торуну берген эди. Ким не берген буса да, барына да Аллагъ рази болсун. Гъали буссагъат музейде 1 мингге ювукъ алдынгъы экспонат бар. Мен шунда 2000-нчи йылдан тутуп, директор болуп ишлеп тураман.

–**Бырынгъылыкъны ийиси гелеген, ата-бабаларыбызны сыйлы къоллары сыйпагъан, шо**

«Тарихин унутгъан, талигъин ютгъан»

Къумукъларда «Тарихин унутгъан, талигъин ютгъан» деген айтыв тезокъ къанатлы калималагъа айлангъан. Гертиден де, ата-бабаларыбыз халкъыбыз булан байлавлу адат-къылыгъыбызны, маданиятыбызны, инчесаниятыбызны, гёзел мердешлирибизни топлап, тарихни инг гёрмекли еринде алтын варакъ булан къазып язып бизге аманат этип гетгенлер. Оланы алтын аманатына хыянат болмай, сыйлы эсделиклерини хадири билип, жыйып, къоралап сакълайгъанлар арабызда бары бизин де сююндюре. Олай адамлардан бири Гъели юртадагъы школагъа да байлангъан жамият музейни ишин юртеген Асият Абдусаламова булан лакъыр этген эдик.

Бизин маълумат: Асият Абдусаламова Хасавюртдагъы юртхозяйство техникумну битдирген. Шондан сонг Гъелидеги колхозда бухгалтер болуп чалышгъын ва бир вакътини ичинде Дагъыстан педагогика институту да заочно филология факультетин битдирген. Эки авлетин де адилли кюйде тарбиялап, аякъ уьстге салгъан, оьсдюрген.

–**Асият, бир башлап музейни ачылывуна байлавлу къысгъаракъ англатыв берсегиз.**

–Агълум Гъажи, гюнагъларындан Аллагъ гечсин, бизин Гъели юртну тарихи, инчесанияты, адат-къылыгъы унутулмай сакълансын деп, гъаракат этип айланып, 1997-нчи йыл шу музейни ачгъан эди. Юртну жамиятына мен де къошулуп, бу музейге юртагълюлерибизден

девюрлени даим эсге салагъан савут-сабаны, оьзге алатланы гъакъында не айтма боласыз? Шолагъа къарап халкъны къысматын суратлама боламы?

–Бола. Бизде, айрокъда яшлар бек тамаша этеген, бюртюкню саламындан айырагъан балбу деген къурал бар. Сонг гъайванланы гённун ийлейген алат бар. Гённю де ийлеп, онгарып, юртубуздагъы бир тайпа нечесе

чарыкълар тикген. Сонг да, о заман къатын-къызлар ат, эшек арбалагъа да юклеп, сынмасын деп салам булан да төшөп, Балхардан уйлеринде пайдаландырмагъа савут-сабалар ташыгъанлар. Ондагылар озлер гелтиргенде буса, акъчасы барлар харж берип, ёкълар кюрегеге, емишге, ашлыкъгъа, гъабижайгъа алыш-бериш эте болгъанлар.

Мисал учун, шо балхар савутланы ичинде биревлер ону-муну тузлай болгъан. Ким шоланы негер онгайлы гёрсе, шогъар къоллай болгъан. Аслу гъалда бизде ашлыкъ булан доланып гелген. Дагъы да эсгерсем, инныргъа барып, балбуну гъайванлагъа байлап, эртенден ахшамгъа ерли ун тарта болгъан. Ашлыкъны къурутуп, 24 кило гиреген сабулар булан оьлчөп, олар секет чыгъарып, чарасыз, ярлы ожакълагъа оьлөшип гелген. Сонг да, бюртюкню тазалап, онгарып битгенде, мунчакъы сабу бизге къышгъа, шунчакъысы буса чачмагъа деп урлукъну айыра болгъан.

–Шо эсги алатланы шайлы йыллары да бардыр.

–Шоланы къайсына да 100 йылдан артыкъ боладыр. Сиз де эслеген кюйде, эжел заманларда къамушну агъачындан этилген чолпубуз бар. Ондан къайры да, думларыбызгъа да 100 йылдан кёп

бола. Гъали чи дум согъагъанлар да ёкъ. Бу музейде биз яшланы да къуршап, тархлагъа, гъар тюрлю агъвалатлагъа, байрамлагъа байлавлу мажлислер оьтгеребиз. Мисал учун, нарыстаны бешикге салагъан кююн гёрсетдик. Гиччи 6-7 йыллар битген къыз къакъакъ йыр айтып, анив йырлагъан эди. Биз бары да гъаракатыбызны, асил ишлерибизни маданият идараланы, библиотеканы, клубну, школаны, къатынланы «Шатман» деген (ЗОЖ) клубну вакиллери булан бирге оьтгеребиз. Оларсыз мен янгыз бир зат да этмеймен. Бир-бир

байрамларда уллу чагъындагъы адамланы уйлерине барып да гёнгюн алабыз.

–Сиз яшлар да музейге юрюй деп эсгердигиз. Оланы чинк де тергевюн тартагъан недир?

–Алдынгъы акъчалар. Бизин 1884-нчю йылгъы акъчаларыбыз бар. Шолагъа башлап тамаша болалар, сонг къалгъан экспонатлагъа къужурлу этип багъалар. Олар заман-заман гелип, янгы къошулгъан эсги алатлар, къураллар бармы деп сорайлар.

–Халкъны гъаракаты булан юртларда, гъар ерлерде къурулгъан музейлеге агъамият бермеге герек деп айталар. Сизин гъар-бир якъдан, харж булан да якълайгъанлар бармы?

–Шо, озокъда къыйын масъала. Бизге харж гёрсетилмей. Бизге, мисал учун, экспонатланы ерлешдирмек учун тахчалар (стеллажлар) тарыкъ. Ерте шолар гёлемсиз кюйде гёрюнюп къала. Акъча ёкъ буса стеллажланы да алмагъа бажарылмай чы. Шо эсги къуралланы, алатланы гезиги булан тизсек, нечик анив гёрюнежек эди. Бары да бизге герекли стендлени де озюмню акъчама этдиргенмен.

–Бешиклеригизде ким ятгъан экен?

–Атам замандагъы шо бешиклерде ял тапгъан биринчи адамлар—о

дюньяда. Жанлары Женнетде болсун. Шоланы бирине 80 йылдан, бирисине 100 йылдан да кѐп бола.

–Къарагъанда, сизде аргъан согъуп бажарагъанлар да бар. Къумукъланы айтылгъан согъув алатына къарап, бырынгъыдан гелеген сеслер, тойлар къулагъыма чалынды...

–Гертиси, шо алатны есилерини аргъан согъув булан бир аралыгъы да ъкъ эди. Бизде кѐп йыллар доярка болуп чалышгъан Чамсият Канаева деп бир къатын бар. Ону уягълюсю де, гюнагъларындан Аллагъ гечсин, шофѐр болуп ишледи. О гиши агъачкъомуз сокъма бажара эди. Чамсият шо аргъанны бизге тапшурду. Ол аргъан сокъгъан адам тюгюл.

–Сизге экспонатланы къайсы бек аявлудур? Гъеч айырма болагъаныгъыз бармы?

–Тюзю, шундагъы гъар зат магъа оз мал-матагъым йимик ъбтесиз аявлу. Гъариси бир асил къысматын эсге сала. Къайсын-бирин эсгерегенин де билмейсен. Къарагъыз чы, бу гюзгюсю булангъы эсги шфонерге, тахта чемоданлагъа, чачакълы люстрагъа, олай нечесе зат. Гъарисинден бырынгъылыкъланы, ата-бабаларыбызны сыйлы атир ийислери уруна. Бугюн де олар бизин арабыз да яшап турагъан йимик гъис этемен. Мунда школадан, къошулуп яшлар

бавундан да ачыкъ дарслар этмеге гелелер. Мен оланы чакъыраман. Къыйынлы, мукъ девюрлерде бизин адамларыбыз нечик яшагъан, не затланы башдан гечирген, ишлеме онгайлыкълар болмаса да, олар ругъдан тюшмегенлер. Къыйынлыкъларга къайпанмай, тав ярып, таш оюп, ач-ялангъач къалса да, адамлыкъланы сыйлы мердешин сакъларгъан кюйде яшав сюргенлер. Шолай инсаплы инсанларыбыз къоллары тутгъан къуралланы янында дарслар этмекни бек пайдасы бар деймен. Гиччине яшлар нени англайгъан затлардыр деп айтып къоябыз чы. Бары затны билелер. Олар ашюйде къоллангъан шкапгъа тамаша болалар. Шону къырында темир сандыкъ да ер тапгъан. Гиччипавлар гелгенде, олагъа гъар затгъа байлавлу хабарлайман чы. Бир тирет: «Яшлар, шу сандыкъны алда къызлагъа эрге барагъанда ата-анасы бере болгъан. Шону ичине олар сапунун, къольявлугъун, чюйъявлугъун, носкилерин, ону-муну сала болгъанлар»,–деп англатып тураман. Арасындан 4 йыллыкъ къыз чыгъып: «Бажив, мен эрге барсам, магъа шу сандыкъны бережекмисиз?»–дей. Шону англай. Огъар нечакъы кюледик. Сонг яшлар акъчалыкълагъа къарап, булар сув тѐгеген затлар деп айталар.

–Мундагъы керогазыгъызгъа къарап мени улланам, ону къызардашлары гѐз алдыма гелип гетди. Гъар адам мунда ъзлени ата-бабаларыны яшавун эсге аладыр.

–Дагъы, гѐремисиз, алдынгъы сукараланы, сыйыр савагъан асарланы, чиш-къашыкъ учунгъу дакъаны, багъыр ашлану, тепсилени, 24 килолукъ сабуну (ълчев), эт тюеген тѐнгекни, шинжаны, хабаланы, къутгъланы, шо чувукъдан эшилип, четен йимик этилген чермени. Шо савутгъа черме деп айтыла. Бизин къатын-къызлар шоланы аркъасына да салып, туврадан чыгъып, Магъачкъалагъа барып, ъзлер гѐтерип, таза нап алып геле болгъанлар. Шо напны уьстюнден ъзлеге де къоюп, къалгъанын мунда сатгъанлар. Шолай сатывалыв булан да ожакъларын юрютгенлер. Бир-бирде оланы алдына яманлар, къачакълар чыгъып, тонап, набын чыгъарып алып къоя болгъан.

–Мунда урчукъланы да гѐремен. ъзге ерлердегилер йимик йип ийирегенлер де болгъанны шагъаты.

–Дюр. Думлар согъагъанны эсгердим. Къышда, язда къойланы къырккъып, шо юнню тазалап, жувуп, къурутуп, артда тарай болгъанлар. Шондан урчук булан йип ийирип, юммакълар эте болгъан. Кимни негер гъюнери бар буса, гъар зат сокъгъанлар. Биз яшлагъа мунда юн, гъабижай булкъланы этип де гѐрсетгенбиз. Олагъа алдынгъы гъюрметли адамларыбызны, уллуларыбызны яшавун суратлап, гъалиги заман, мердешлер булан байлап, олагъа жанлы къайда да къылыкълар-тарбия дарслар юрютмеге бола деп айтаман.

–Сиз музейге байлавлу нени алышдыражакъ эдигиз? Не йимик муратларыгъыз бар?

–Мен биринчилей шугъар такъчалар суюжек эдим. Сонг Магъачкъаладагъы милли музейни бир гесеги болуп, шоланы табилегине гирмеге суюжек эдим.

ПАХУ ГЪАЙБУЛЛАЕВА

Милли байлыкъгъа багъышлана

Ханты-Мансийск-Югра округну Уллу Балыкъ деген озенини ягъаларында ерлешген Пыть-Ях деген шагъарында ингилис тилден дарсланы юртеген муаллим Алина Люхина охувчуларына ва иш ёлдашларына уьлкебизде яшайгъан миллетлени гъакъында хабарлай туруп, къумукълагъа багъышлангъан айрыча сценарий этген. Шогъар гёре сагънада алданокъ бизин милли ашларыбыз, ичинде къурчакъ яш булангъы бешик, савут-саба тизилген болгъан.

Сценарий «Вай аман, Къойсув ягъа» деген йыр булан башлана. Сагънада чепкенлер ва къабалайлар гийип эретургъан уланлар ва къызъяшлар, тепсилер де тутуп, жыйылгъанлагъа къумукъ ун гъаливаны татывуна къарамакъны тилейлер.

Уланъяшланы бириси, микрофонну къолуна алып: «Дагъыстангъа тавлар эли деп айтыла. Тек тав къушлар республиканы яртысыны уьстюнден уча, къалгъан яртысы Къумукътюзню уьстюнден саркъа. Шо ерлерде тамаша, озтёрече халкъ яшай – къумукълар», – деп, сёзюн бёлюп, къырыында токътагъан къызъяшны бийиме чакъыра. Бизин той макъамлар согъула.

«Къумукълар, – деп узата бирдагъысы, – эпсиз татывлу ашланы этип бажарагъан, къонакъланы сюеген халкъ. Темиркъязыкъ бойларда олар турагъан ерлер – юртлар, къыбла бойларда – гентлер деп юрюле. Олар бырынгъыдан берли эргиши инг алдын папахын ва атын сакълама герекни гъакъында бек биле. Шогъар гёре яшавун да къурма къарай.

Яшланы бириси: «Бугюн биз уьлкебизде тизив ва тавакаллы халкъ – къумукълар яшайгъанны билдик. Оланы арасында айтыв бар. Бир къумукъ – къумукъ, эки къумукъ – йыр, уьч къумукъ – филармония. Шо герти буса да ярай. Яшлар алышып къумукъ йырны йырлай:

*Тав башында тала бар,
Талагъа чайкъала бар.
Берейим юрегимни,
Озьюнг булан ала бар.
Уьйлерибиз ойтанда,
Эшиклери ябылмай,
Ойлашмай сюйген эдим,
Энни эби табылмай.
Вай далай, далай, далай,
Далай согъагъан тавлу,
Тюгюлсендир ананга да,
Магъа йимик аявлу.*

Шону булан ханты-мансилени озлерден минг чакъырымлар ариде турагъан къумукъ миллет булан таныш этив тамамлана. Белгили кюйде, округда, айрокъда Сургут шагъарда кёп къумукълар яшай ва ишлей.

Бир вакъти Юграны губернаторуну янында иш гёреген Тамазаланы советине Россияны Игити Тулпар Мусалаевни атасы Оьздемир Мусалаев де гире эди.

Алав АЛИЕВ

Ана тилибизни уйренебиз

Гьюрметли гиччипавлар, Абусупьян Акаевни сизин учун эдеп-къылыкъгъа багъышлангъан оьтесиз пайдалы ёравлары бар. Шолардан сизин тергевюгюзге авузгъа байлавлу насигъатын беребиз.

КРОССВОРД

Уй гъайванланы балаларына
багъышлана

Солдан онггъа:

1. Гамишни баласы.
3. Байталны баласына ушанып айтыла.
4. Эшекни баласы.
5. Сыйырны баласы.
6. Донгузну баласы.

Оьрден тюпге:

1. Итни баласы.
2. Эчкини баласы.
3. Эчкини баласына ушанып айтагъан дагъы да башгъа аты.
4. Къойну баласы.
5. Тюени баласы.
6. Байталны баласы.

АВУЗ

Уллуланы янында авзун герип ачып эснемекден де, бир иш этегенде тѳбенги эрнин хабып, кюйсюз суратда гѳрюнмекден де, мажлисте бармакъ яда башгъа зат булан тишлерин тазаламакъдан да сакъланмагъа тийишли. Мажлисте ашны авзу булан хабып узьмей, къолу булан гиччи гесек этип, авзуна салмакъ да эдеплердендир.

Гъар жангъа оьзлени къуйрукъларын
тапмагъа кѳмек этигиз

Журнал в журнале

ЭТО ВКУСНО

ЯГОДКА к ягодке

ДРОЖЖЕВОЙ ПИРОГ С ТВОРОГОМ И ЯГОДАМИ

НА 10 ПОРЦИЙ:

- 300 г любых замороженных ягод
- 50 г сливочного масла
- 240 мл молока
- 240 г сахара
- 20 г свежих дрожжей
- щепотка соли
- 300 г муки
- 4 яйца
- 500 г творога
- 1 пакетик сухой смеси для приготовления ванильного пудинга
- 70 г изюма
- 2 ст. л. сахарной пудры

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

1. Замороженные ягоды выложить в дуршлаг и дать им оттаять. Глубокий противень выстелить бумагой для выпечки.
2. Сливочное масло нарезать маленькими кубиками, растопить на слабом огне и дать остыть. В кастрюле нагреть 120 г молока, добавить 45 г сахара и перемешать.
3. Дрожжи раскрошить в большую миску. Добавить теплое молоко с сахаром, всыпать соль и перемешать.
4. Сверху просеять муку. Добавить яйцо и тщательно вымесить. Накрывать кастрюлю с тестом полотенцем и оставить в теплом месте для подъема на 1 ч.
5. Духовку нагреть до 180°C. Желтки трех яиц отделить от белков и перемешать с творогом. Добавить 100 г сахара, 120 мл молока и смесь для пудинга. Тщательно перемешать.
6. Тесто раскатать и выложить на подготовленный противень. Распределить сверху ягоды, творожную начинку и изюм. Выпекать 25 мин.
7. Белки взбить миксером с оставшимся сахаром в крепкую пену. Распределить поверх творожной начинки с изюмом ровным слоем. Выпекать еще 15 мин при 170°C. Дать немного остыть и затем посыпать сахарной пудрой.

ЛЕКАРСТВЕННЫЕ СОКИ

О ПОЛЬЗЕ СОКОВ ИЗВЕСТНО ВСЕМ, НО НЕ МНОГИЕ ЗНАЮТ, ЧТО СОКИ, ОСОБЕННО ОВОЩНЫЕ, ЯВЛЯЮТСЯ САМЫМ НАСТОЯЩИМ ЛЕКАРСТВОМ:

- Капустный сок – отличное средство при борьбе с язвой желудка и двенадцатиперстной кишки. Капустный сок хорошо действует также и при гастритах с пониженной кислотностью, благоприятно влияя на общее состояние желудочно-кишечного тракта и печени.
- Картофельный сок полезен при гастритах с повышенной кислотностью, а также при запорах. Он также тормозит секрецию поджелудочной железы и снижает кровяное давление.
- Огуречный сок является лучшим мочегонным средством, а высокое содержание калия делает его полезным при сердечно-сосудистых заболеваниях. Он успокаивает нервную систему, предупреждает атеросклероз и улучшает память.
- Сок сельдерея повышает тонус, улучшает аппетит, дает мочегонный и слабительный эффект.
- Сок из кабачков – самый низкокалорийный, поэтому особенно рекомендуется тем, кто хочет избавиться от лишнего веса. Он также предупреждает ожирение и блокирует накопление в организме избытка холестерина.
- Морковный сок богат витамином А, он улучшает аппетит, пищеварение, зрение и структуру зубов, укрепляет нервную систему и не знает себе равных как источник энергии.
- Сок свеклы незаменим при неврозах, бессоннице, потере памяти.
- Сок репы благодаря высокому содержанию кальция полезен детям и взрослым, страдающим остеопорозом.
- Томатный сок полезен при нарушениях обмена веществ, заболеваниях сердечно-сосудистой системы, желудочно-кишечного тракта, обладает также противовоспалительным, желчегонным и мочегонным действием.

НАСТОЯЩИЕ ЙОГУРТЫ

ЗА ГОД МЫ В СРЕДНЕМ СЪЕДАЕМ ОКОЛО 3 КИЛОГРАММОВ ЙОГУРТА. ХОЧЕТСЯ, ЧТОБЫ ОН БЫЛ И ВКУСНЫМ, И ПОЛЕЗНЫМ

Согласно Федеральному закону «Технический регламент на молоко и молочную продукцию» йогуртом может называться только кисломолочный продукт с живой микрофлорой – болгарской палочкой и термофильными стрептококками. Дополнительное обогащение ацидофильной палочкой и бифидобактериями делает йогурты еще более полезными. Количество пробиотиков не должно быть ниже установленной нормы.

ЧТО В СТАКАНЧИКЕ?

Срок годности, указанный на баночке или стаканчике, означает, что йогурт за это время не только не испортится, но и сохранит содержащиеся в нем живые бактерии. К сожалению, с каждым днем их количество будет уменьшаться. Это естественный процесс. Поэтому покупать следует йогурты, только что сошедшие с конвейера молочного завода.

- Продукт под названием йогуртер подвергают тепловой обработке. В результате в нем почти не остается живых бактерий. Зато срок годности увеличивается до двух-трех месяцев, а иногда и до полугода.
- Технические стандарты допускают наличие консервантов в живых йогуртах. Они предотвращают «старение» фруктово-ягодных добавок.
- Среди консервантов лидируют лимонная кислота и сахар, повышающий калорийность продукта примерно на треть. Тем, кто следит за своим весом, лучше покупать кисломолочную продукцию без добавок.
- Классическому йогурту без фруктовых примесей консерванты не нужны – достаточно качественной упаковки. Обычно это высокие или низкие пластиковые стаканчики, запаянные крышечками из фольги.
- Молочные и сливочные йогурты изготавливаются по одной технологии. Различаются жирностью продукта.
- Питьевые йогурты отличаются от всех остальных более жидкой консистенцией.
- Сколько йогурта съедать в день? Диетологи рекомендуют включать в рацион 1-2 стаканчика йогурта (по 125 г). Этого достаточно для того, чтобы получить максимальную пользу.

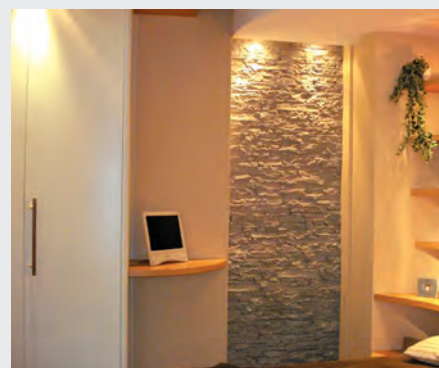
В РОДНЫХ СТЕНАХ

НАСТЕННЫЕ КОВРЫ ОСТАЛИСЬ В ПРОШЛОМ, СЕГОДНЯ В МОДЕ ИСКУССТВЕННЫЙ КАМЕНЬ, РАЗНОЦВЕТНЫЕ ПАННО, ЯРКИЙ ТЕКСТИЛЬ И НЕОБЫЧНЫЕ МОЛДИНГИ

Сегодня материалов для отделки стен существует великое множество. Краска, обои, плитка, панели – вот далеко не полный список возможных вариантов. Дизайнеры предлагают комбинировать все эти опции друг с другом. Ведь стена – это чистый лист бумаги, на котором можно воплотить любые свои фантазии. Главное – знать, какого именно эффекта ты хочешь добиться.

КРАСИМ. *Вместо обычной гладкой краски выбирай фактурную или декоративную*

штукатурку (лучше рельефную). Она может имитировать бархат, кожу, бетон, камень и даже мрамор (так называемая венецианская штукатурка, популярная в классических интерьерах). Для того чтобы не ошибиться с цветом, предварительно лучше сделать «выкрасы». Покрась небольшую часть стены (минимум 50x50 см) и оцени результат. Помни, что на маленькой площади цвет может выглядеть менее насыщенно, чем на большой. Поэтому не переборщи. Если выбираешь краску с перламутром, учитывай, что

она будет отражать цвета находящихся в комнате предметов и смотреться по-разному при дневном и искусственном свете.

КАМЕНЬ Подсветка стен с помощью бра или скрытой светодиодной ленты – еще один прием оформления стен. Подсвечивают обычно те части стен, которые выделены цветом и фактурной плиткой «под кирпич».

ДОСТОИНСТВА КРАСОК:

- создание бесшовного покрытия (в отличие от обоев);
- огромное поле для экспериментов с цветом;
- возможность быстро исправить «ошибки»: не понравится результат – перекрасишь (это правило касается только обычной гладкой краски).

НА КонтРАСТЕ Стены, покрашенные в разные цвета, визуально меняют пространство и подчеркивают геометрию комнаты.

ОБЛИЦОВЫВАЕМ. *Дизайн керамической плитки настолько разнообразен (она может даже имитировать ткань),* что теперь ее можно использовать во всей квартире, а не только в ванной и на кухне. Стены, облицованные плиткой, эффектны и очень просты в уходе. К такому же виду отделки можно отнести применение клинкерной плитки и натурального камня (мрамор, травертин, оникс, ракушечник). Панно из камня, кстати, прекрасно сочетаются с покраской и декоративной штукатуркой.

ПАНЕЛИ. Могут быть сделаны из натурального дерева, МДФ (из стружки) или полиуретана. В кабинетах их обычно кладут от пола до потолка, в других комнатах – на 1/3 стены. Оставшееся пространство красят, оклеивают обоями или тканью, декорируют лепниной или молдингами. При этом панелями обшивать всю комнату совсем необязательно, иногда достаточно выделить ими всего одну стену.

СТЕНЫ С СЕКРЕТОМ

СТАЦИОНАРНЫЙ ДЕКОР, ЕГО ПЛАНИРУЮТ НА ЭТАПЕ РЕМОНТА/СТРОИТЕЛЬСТВА.

■ **Различные ниши из гипсокартона.** Они придают пространству геометрическую четкость и визуально увеличивают комнату. Стену внутри ниши выделяют контрастным цветом или облицовывают зеркалами. При желании такие стены можно застеклить.

■ **Выделение одной стены цветом,** росписью, декоративными обоями, тканью или облицовочным материалом. Чаще всего так выделяют нишу в изголовье кровати или для телевизора.

■ **Подсветка бра или скрытой светодиодной лентой** – еще один возможный вариант декора. Как правило, светильники устанавливают на те части стен, которые выделены цветом, фактурой или рамой.

■ **Украшение стен лепным декором.** Рамы из молдингов называют «зеркалами». Внутри

вклеивают обои или ткань, вставляют настоящие зеркала, монтируют фрески и т. д. Но при проектировании нужно четко понимать стиль, размер и расстановку мебели.

МОБИЛЬНЫЙ СПОСОБ – ЭТО ОЧЕНЬ ПРОСТЫЕ ПРИЕМЫ ПО УКРАШЕНИЮ СТЕН.

■ **Самый очевидный** – повесить картины, постеры или фото. Только не переборщи с рамами, очень важно, чтобы они не утяжеляли интерьер.

■ **В детской отлично смотрится часть стены, выделенная рамой,** внутри которой развешены рисунки (получится сменная экспозиция). В раму можно просто вставить белый лист бумаги, на котором ребенок сможет рисовать. Еще одна идея – виниловые наклейки.

■ **Зеркала.** Они будут создавать оптические иллюзии, зрительно расширяя комнату и оживляя даже голые стены в квартире.

ЕСТЬ ИДЕЯ *Открытые полки можно вмонтировать в панели. Какими они будут – круглыми, наклонными или стандартными, – зависит от твоей фантазии.*

УЗОРЫ НА ОБОЯХ

■ **Помогут скорректировать пропорции комнаты:** мелкий рисунок добавляет простора, вертикальные полосы визуально поднимают потолок.

■ **Сочетание крупного (или яркого) принта и спокойных фоновых обоев** зонировать комнату: например, в одном углу можно сделать кабинет, а в другом – спальню.

Молочница –

недуг организма, ослабившего защиту

В последнее время на приеме у гинеколога, выслушав вопрос врача, что беспокоит пациентку, женщины часто, почти не задумываясь, отвечают: «Молочница». Причина такой уверенной «самодиагностики» вполне объяснима: заболевание это сегодня, как говорится, на слуху – во многом благодаря рекламе препаратов, с помощью которых можно легко избавиться от молочницы. Однако так ли просто решается проблема, как хочет убедить нас реклама?

О том, что такое молочница, как она проявляется и как лечится, мы и расскажем в этой статье.

ПОЧЕМУ ВОЗНИКАЕТ НЕДУГ?

Молочница (или, говоря медицинским языком, вагинальный кандидоз) – инфекционное заболевание, вызываемое дрожжеподобными грибами *Candida*. В принципе грибок присутствует на коже и слизистых каждого здорового человека, но нормальная микрофлора, полноценный иммунитет, здоровая эндокринная система сдерживают его размножение и тем самым препятствуют развитию болезни. Однако защитным силам организма «ослабить оборону», и грибок начинает расти как на дрожжах. Факторами, провоцирующими развитие заболевания, могут быть сильный стресс,

бесконтрольное лечение антибиотиками, длительный прием гормональных препаратов, недостаток витаминов, некоторые хронические заболевания.

КАКОВЫ ОСНОВНЫЕ СИМПТОМЫ ЗАБОЛЕВАНИЯ?

Основной признак вагинального кандидоза – обильные выделения белого цвета творожистой консистенции, имеющие неприятный кисловатый запах. На слизистой возможно появление налета (желтовато-белой пленочки).

Кроме того, в области наружных половых органов могут возник-

нуть зуд, жжение, которые обычно усиливаются после полового акта, водных процедур, в ночное время (что нередко становится причиной бессонницы, приводящей со временем к нервному истощению).

ЧТО НУЖНО ДЕЛАТЬ В ПЕРВУЮ ОЧЕРЕДЬ И ПОЧЕМУ?

Если вы обнаружили у себя перечисленные симптомы, не стоит заниматься самолечением – лучше, не откладывая на потом, пройти обследование у врача-специалиста. Этот момент хотелось бы подчеркнуть особо. Дело в том, что активно рекламируемые сегодня препараты действуют не на все виды возбудителя вагинального кандидоза, поэтому для эффективного лечения заболевания необходим точный диагноз, который можно поставить только по результатам специальных исследований.

Самый распространенный метод диагностики молочницы – исследование под микроскопом вагинального мазка (бактериоскопическое исследование). Однако более точным является посев вагинального секрета на питательную среду – этот метод позволяет определить вид грибка (всего его разновидностей насчитывается более 150!) и индивидуальную чувствительность организма к конкретным противогрибковым препаратам. Особенно показано такое исследование при рецидивирующей форме вагинального кандидоза.

КАК ЛЕЧИТЬ МОЛОЧНИЦУ, ЧТОБЫ ЕЕ ВЫЛЕЧИТЬ?

Первым и главным условием успешного лечения молочницы является укрепление иммунитета. Для этого необходимо прежде всего пересмотреть рацион, исключив из него сладкое,

мучное, жирное – это самая благодатная среда для размножения грибка! А вот овощей и фруктов нужно есть как можно больше, без ограничения можно употреблять кисломолочные продукты, полезно также принимать витаминные препараты (особенно С, В2, В6). Почаще следует бывать на свежем воздухе, однако загорать и вообще долго находиться на солнце не рекомендуется. Не менее важно соблюдать режим дня – особенно не перетруждаться, своевременно отдыхать.

Что касается самого лечения, то оно обязательно должно быть комплексным. Основу его составляют противогрибковые препараты, действующие на возбудителя болезни. Если молочница возникла впервые, достаточно, как правило, местного лечения.

Если же заболевание приобрело хронический характер, в его терапии используются препараты для внутреннего применения. Что именно подойдет конкретному пациенту, врач решает в индивидуальном порядке. В любом случае беспокоиться не стоит – проблема в принципе разрешима, да и лекарственных средств от молочницы на рынке достаточно – как дорогих, так и дешевых.

Эффективность лечения вагинального кандидоза определяется лабораторными методами – по отсутствию грибков в вагинальном мазке. После этого назначают препараты, содержащие молочные бактерии, которые «заселяют» влагалище, поддерживая в нем здоровую среду.

ДОПОЛНИТЕЛЬНО

Молочница у беременной женщины может быть спровоцирована гормональными изменениями, происходящими в организме. Дело в том, что в силу ряда причин условия для роста грибков во время беременности более благоприятны, чем обычно. Поэтому, если вы ждете ребенка, старайтесь избегать переутомления и стрессовых ситуаций, правильно питайтесь – в общем, ведите здоровый образ жизни. Если болезни все же не удалось избежать, вылечить ее необходимо еще до родов, так как молочница может передаться ребенку.

Бедуин и араб

Арабская сказка

Один человек отправился в странствие по торговым делам. Но счастье не сопутствовало ему, и он решил вернуться домой. В дороге он вынул сумку с пищей и остановился поесть. Мимо проходил голодный бедуин. Он поклонился арабу и сказал:

– Я из твоей страны, а иду в Ирак.

Тот спросил: – Нет ли у тебя известий о моей семье? – Есть, – ответил бедуин. – Как здоровье моего сына? – Он в добром здравии, слава Аллаху. – А его матери? – Ее здоровье так хорошо, что лучшего и желать не приходится. – А как мой дом? – О, он великолепен, как тебе известно. – А как ты нашел моего верблюда? – Очень упитанный верблюд. – А как собака? – Как всегда, стережет дом.

Выслушав все это, купец повеселел и продолжал свою трапезу, не предложив ничего бедуину, принесшему радостные вести.

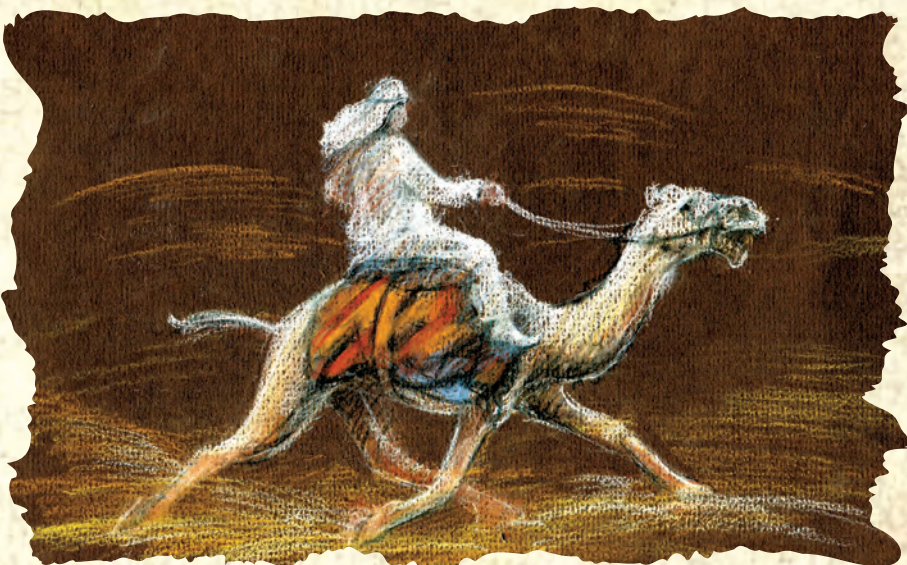
Вдруг вдалеке показался дикий козел и тотчас же снова скрылся в песках.

Бедуин решил прибегнуть к хитрости, чтобы заставить араба дать ему что-нибудь поесть, и заметил: – Благополучие проходит быстро и исчезает навсегда, как этот козел. То, что я рассказал тебе о твоей семье, о твоём доме и имуществе, – все это правда. Но так было вчера. А сегодня... Этот козел не убежал бы, если бы твоя собака была жива. – А разве она издохла? – заволновался араб. – Да, она объелась мясом твоего верблюда, – ответил бедуин. – Что ты говоришь! Разве верблюда тоже нет? – Да. Его закололи на похоронах твоей жены. – Моя жена умерла? – Покончила с собой от тоски по твоему сыну. – Как, и сын мой умер? Будь ты проклят! – Увы, крыша твоего дома упала и придавила его.

Тут араб уже не выдержал, закричал, бросился к верблюду, вскочил на него и умчался, забыв о своей сумке с остатками еды.

Бедуин взял сумку, съел все, что в ней было, и сказал: – Вот радости-то будет у араба, когда он приедет домой...

«Лунь» деген экраноплан

Россия Федерацияны Савутлу гючлерини уълкени гъар тюрлю шагъарларындагъы гезев бавларына «Патриот» деп ат къоюлгъан. Амма Дербентдеги «Патриот» шоланы бирисине де ошамагъан, неге туюл, денгиз ягъада ерлешген. Бав учун шагъарны гъакимияты 15 гектар ерни гёрсетген. Мунда ерли адамлар ва къонакълар палаткаларда турма, дав оюнланы ойнама, армиядагъы ашны татывуна къарама бола. Ондан къайры, бавгъа гелгенлени асгер самолётлар ва денгиз ягъагъа ювукъда токътагъан савутлу гемелер тергевюн тарта. Сёз ёругъуна айтгъанда, шо гемелени бирисине Дагъыстанны халкъ шаири Расул Гъамзатовну аты къоюлгъан.

Тек, айрокъда кёп адам «Лунь» деген экранопланны алдында жыйыла.

... «Лунь» Каспий денгизни Дербент бойларына 2020-нчы йылны яй айларында гелтирилген. Янгы гёргенде, шо самолётму яда гемеми англап да болмайсан. СССР-де экраноплан жележекни савуту деп гысаплана болгъан.

Ону гъалиги еринде токъташдырмакъ учун хыйлы четим ишлени оьтгермеге туюшген. Инг алдын шо аппаратны бир нече геме булан Каспийскиден тартып гелтирген ва ягъадан ярым чакъырым ариде сувда къойгъан. Сонг аз-аз йылышдыра, тебере туруп, денгиз ягъагъа ювукъ гелтирип тургъузгъан. Экранопланны уллулугъу тамашагъа къалдыра:

узунлугъу—73,8 метр, бийиклиги—19,2 метр, авурлугъу—380 тон. Аппарат гемелени батылтмакъ учун, ракеталар булан таъмин этилген.

Неге аппаратгъа экраноплан деп къойгъан? Неге туюл, геме самолётну къанатлары ва мотору денгизни уьстюнден сувгъа тиймей 2,5- 3 метрге гётерилип учмагъа имканлыкъ бере. Чалтлыгъы сагъатда 500 чакъырымгъа ерли етише. Шолай чалтлыгъына гёре, экраноплан гемелеге ювукъ болмай атышыв юрютуп, шосагъат къайтып учуп гетмеге бола. Лап аслусу буса, о шолай алаша учагъаны саялы, ону радарлар гёрмей.

«Лунь» 1986-нчы йылда къурулуп битген ва бир йыл Къара денгиз флотда къуллукъ этген. Тек СССР тозулгъанда, къаравсуз къалгъан. Дербентге гелтиргенче, Каспийскидеги «Дагдизель» заводда сакълана эди. Бугюн шо яп-янгы йимик гёрюне. Туристлеге аппаратны ичине гирип къарама да имканлыкъ болажакъ.

Бир-бирде «Луньге» «Каспий монстр» деп де айталар, тек шо тюз туюл. «Каспий монстр» ондан алда этилген экраноплан эди. Сынавланы вакътисинде 1980-нчи йылда Каспий денгизде батылгъан.

Гюлнара АСАДУЛАЕВА

ЮЗЮ ДЕ ЯРЫКЪ, ИШИ ДЕ АСИЛ

Къысмат... Яшавдагъы бир-бирине байланып чатыла гелеген агъвалатлар адамгъа бир ишара этип, умут бере, бир буса эбинден гелип болмасдай гьаллагъа дѣндюрте ва шону булан ону мукъаятлыгъын, мугъкамлыгъын тергей. Тек юрекде чарслы гюнлер чачылып гетер, танг къатар, бары да муратларынг яшавгъа чыгъар деген умут даим яшай. Мени касбу ёлдашым Рукъуят Устарханова къысматына кант этмей... Эгер де язылгъан кююнде болмай, оьрден буюрулгъан кююнде болгъан буса, демек, шолай болсун. Шо-ону терен инаныву.

«БИРЕВГЕ ДЕ ОШАМАЙГЪАН КЮЮДЕ БОЛ...»

Шаир, язивчу, журналист... Ич гѣзеллиги бар адам булан гъакълашыв-шо даим яшавну, бугюнгюсюн ва тангаласын, асил муратларын ва гъар гюнлюк авараларын бирлешдиреген, жанын ва юрегин камилешдиреген талпынывлары гъакъындагъы пикирлешив.

Буйнакск районну Эрпели юртундан чыккъгъан тухум-тайпаны, белгили шаирлени, язивчуланы, халкъ айтывчуланы ва йыравланы, анадаш ерлери булан байлавлу бары да затны эсге ала туруп, обзюне де ярыкъ, бирисине де ошамайгъан яратывчулукъ, шаирлик къысмат алданокъ буюрулгъан болгъан деген ойгъа геле.

Атасы белгили къумукъ язивчу, педагог, тарихчи ва авуз адабиятны жыйывчусу Агъмат Устарханов къызын: «Биревге де ошамайгъан кююде бол»,— деп уйьрете болгъан. Ол къызы кѣбюсю гезик проза булан тьогюл, къапиялар булан ойлашагъанына эрте тергев берген.

Рукъют буса шиърлары булангы тептерни башлап яшырып юрюген, озюню сырлы сатырларын атасына да гёрсетмеге ярай деген ойну чу ювукъ да этмеген. Агьмат Устарханов сююмлю авлетини пагьмусуна тийишли кыймат берип якълагьандан кыйры, шоланы район газетде де чыгьартгьан ва уллу яшавгьа ёл ачгьан. Шо вакьтилерде охувчуланы янындан биринчи разиликлени кьазанып, шиърлары «Ленин ёлу», («Ёлдаш») кьумукъ республика газетде, «Тангчолпан» адабият журналда чыкьма башлагьан.

«ЭШИЛГЕН ЧАЧЛАРЫ БУЛАНГЫ КЫЗЬЯШ»...

Ону учун поэзия—бугюн де сырларынгни кимге ачайым деп ойлашагьан лакьырдашы. Тек башлап яратывчулукъ иш озюню яшавуну бир асил, аслам яны болуп токьгажакъ деп эсине де гелмеген. Элчи болма, МГИМО-гьа охума тюшме яшыртгьын умуту болгьан. Оьзбашына тыш тилни уйренип, (о вакьти школасында тыш тилден дарс береген муаллимлер ёкь эди) тыш тиллени факультетине тюше ва шону кызыл дипломгьа битдире. Рукъют эсгерген кюйде, бир гюн атасыны кьурдашы Аткай Гьажаматов огьар дагьыстан классиклер тынглагьанны сюегенин, шо ону шаирлик пагьмусун чыныкьдыражагьына бир де шеклик этмейгенин айта. Муна шо заман ол биринчилей Фазу Алиеваны, Расул Гьамзатовну ва оьзге белгили шаирлени алдында шиърларын охугьан. Расул ат кьойгьан «эшилген чачлары булангы кызыяшны» чыгьып сёйлею оланы кыйнар сесленивюну тувдургьан. Кьумукъ радиону редактору С.Токьболатов ону берилишге чакьыргьан ва пагьмулу шаирни шиърларын хыйлы тынглавчулар эшитген.

Тезден гьасирет дипломун ва аспирантурагьа бакьдырылагьан кагьызны кьолуна алып, Рукъютны бирден кьанатлары оьсгендей, Москвагьа, МГИМО- гьа барма гьазирлене. Муна гьали яшав магьа иржайды деп эсине геле. Тек анасы кызы ата-анасыны янында болма герек деп гьисап эте ва

ону кьасты булан Рукъют ерли школагьа ишлемеге бара. Гёнгю чыкьгьанмы? Озокьда. Амма ол ата- анасына тынгламай болмай, муаллимликден кыйры, жанлы кюйде жамият ишлеге де кьуршала. Бир нече йыл Комсомолну Буйнакск район комитетинде гьар тюрлю кьуллукьларында чалыша. Бир гьавур заман «Коммунизмни шавласы» деген район газетни жаваплы секретары болуп ишлей. Шо вакьтилерде Дагьыстанны халкь шаири, «Дагьыстанлы кьатын» деген журналны баш редактору шиърлар да язагьан пагьмулу журналистни гьакьында эшитип, Рукъют Агьматовнаны журналгьа чакьыра.

«БИР ГЮН САТЫРСЫЗ ТУРМА!»

—Шо мени яшавумда гёрмекли агьвалат эди,—дей Рукъют,—бютюн дюньягьа аты танывлу шаир мени исси кюйде кьаршылады, сонг мен Агьмат Устархановну кызы экенни билгенде, Аткайны уланыны тоюнда исбийы, гёк гёзлю, кьалын эшилген чачлары булангы кызыгьа тергев бергенин эсге алды. Магьа ол жаваплы тапшурувлар бере эди. Мен болмагьан, бармагьан ер кьалмады! Сапарларым аслу гьалда кьатынланы ихтиярларын якьлав, яшавлукъ масьалаларын чечив булан байлаву эди. Журнал шо масьалалагьа янгыз язып, тергев берип, тийишли кьурумлагьа бакьдырып кьоймай эди, тарыкь буса, лап оьр гьакимият кабинетлеге ерли етишип, чечме де кёмек эте эди.

Фазу Гьамзатовнаны школасындагьы дарслар бошуна гетмеген ва ону: «Рукъют, бир гюн сатырсыз турма!»—деп этген поэзия ёраву ону учун ёл гёрсетивчю юлдуз болуп токьтагьан. Буса да ону поэзиясыны баш багьалавчусу гьисапда атасы кьалгьан.

—Ол алгьасамай, охуп чыгьып, кемчиликлерин айта эди, шиъруну маьнасын англатагьан кьапиягьа, сёзлени низамлы гелишивюне, сатырланы оьлчевюне уйрете эди. Шону булан бирге бир-бир шиърларымны ушата эди, гьатта гёнгюнден биле эди. Шо мени оьтесиз ругьландыра эди.

Рукъютны ана ва орус тилге таржума этилген шиърлары «Радуга», «Созвездие», «Души прекрасные порывы» деген поэзия жыйым китапда, Кьумукъ поэзияны ва Совет Союздан сонггьу дагьыстан поэзияны антологияларында чыкьгьан. Р.Устарханованы биринчи китабы булан кьумукъ охувчулар 2003-нчю йылда таныш болгьан. Сонггьу йылларда кьумукъ ва орус тиллерде «Гьайран шыплыкь», «Гюнешни ийиси», «Энемжая», «Ормандагьы йыбав» деген проза ва поэзия асарлары булангы китаплары да басмадан чыкьгьан.

ОЙЛАШМА ТАЛПЫНДЫРАГЬАН ГЮЧЮ БАР

Ону яратывчулукъ кьаламыны охувчуну даимлик гьакьыкьат гертиликни, рагьму ва зулмуну гьакьында ойлашма талпындырагьан гючю бар. Инче гьисли лирика, терен ватандаш, четим философия поэзия... Гьариси ону яратывчулугьунда озюню юрегине ювукъ асил затны тапма бола. Р.Устарханованы хабарлары кьоллар булан согьулгьан тастарны инче накьышлары, гьайран гьызыларыдай ойлашылып чыгьарылгьан яшавну тюгюл, герти яшавну эсге сала. «Сагьат», «Герти», «Хара бумажник», «Сюйгени булан ким кьалгьан» ва оьзге хабарларында, инче художник йимик замандашыны психология келпетин уста кюйде суратлама бажаргьан асарларын охувчулар авторну сыр чечивлеридай кьабул эте. Ол айланы кьумукьча айтылагьан кююне байлаву шиър кыйдада язылгьан поэзия йылнаманы автору да дюр.

ЁЛ ГЁРСЕТИВЧЮЛЕР КЮЙДЕ КЪАЛА

Шаир, язвчу Р.Устарханова толу, герти яшав булан оьмюр сюре, шондан таба озюню айланадагьы дюньягьа янашывун гёрсетмеге имканлыкь таба. Шону да оьзтёрече яратывчулугьун яшавгьа чыгьара туруп, уьстюнлю кюйде эте. «Дагьыстанлы кьатын» журналда бизин булан бирче 30 йыллагьа ювукъ ишлеген Рукъют ону танийгьанлар учун, озюню

ярыгы исси, йымышакъ маякъдай къала. Сабур, саламатлы, бир де озгелеге къыймат берме алгъасамайгъан...

Ол гъар гюнлюк яшавда да шолай. Тизив уьч яш тувгъан, торайгъан, гъариси яшавда, касбуда оз ерин тапгъан тамашагъа къалардай агълюсюнде де бек исси, гелишли аралыкълар къурулгъан.

Ону юрек парохатлыгыны сыры недир? Огъар бир вакътини ичинде пагъмулу шаир, къатын, ана ва уллана болма не зат кѣмек эте деп сорагъанда, ол бираз ойгъа бата ва мисалгъа озюню агълюсюн гелтире. Бугюн де ол гъар-бир ишинде атам не айтар эди, анам шогъар нечик къарар эди деп ойлаша, олар бугюн де ону ёл гѣрсетивчюлери кюйде къала.

—Муаллимлик касбуну ХХ асруну башларындан берли юрте гелген тухумдан чыкыгъан эки тизив педагог, олар бизге адамлагъа, ишге, касбугъа янашивгъа уйретеген мекенли кюрчю салгъан,— деп узата Рукъуят,— бизге, уллу болгъан адамлагъа, гъали де оланы гъайлы къараву, исси къоллары, гъакъыллы насигъатлары етишмей. Къыйынлы яшав гъалгъа тюшген юртлуларына даим кѣмек эте туруп, атам-анам загъматны бек къыйматлай эди, аслу тарбиялавчу гючге гъисаплай эди.

ДАССР-ни ат къазангъан муаллими, «Уллу Ватан давдагы къайратлы загъматы учун» деген ва Чеховну эсделик медаллары булан савгъатлангъан Агъмат Устархановну Гьукуматны, Россияны язвчуларыны союзуну атындан берилген хыйлы гьюрметлев грамоталары да бар эди. Тек узакъ яшавунда шо ону учун болмаса ярамай деп тутгъан мурады туююл эди, ол инсан нечик болма тюшегенни мекенли билеген терен гъакъыллы адам эди. «Эгер де яхшы ойлашып, тергев берип къараса, гъатта оьчлю, ачувлу адамда да рагъмуну учгъунларын тапма бола, онда янгыз яманлыкъны гѣрме алгъасамайгъыз»,—деп айта бола эди. Шогъар ол озюню яшларын да уйрете эди.

Рукъуят Устарханованы яшаву гъали нечикдир? Ону гьюнерлеринде, къурумчулукъ бажарывлугъунда, билимлеринде

бугюн де гъажатлыкъ бар. Ол Буйнакск районну маданият управлениесине башчылыкъ эте. Управлениеге уьч инчесаният школа, юрт китапханалар, «Темир-Хан-Шура» деген халкъ бийив ансамбль, «Озден» деген хор гире. Гъасиликалам, аваралары аз туююл, шо ону гъар гюнлюк жанлы иши.

Рукъуят – ДР-ни маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу, РФ-ни язвчуларыны ва журналистлерини союзларыны члени, Россияны ва Дагъыстан Гьукуматланы ва Маданият министрликлерини гьюрметлев грамоталары булан савгъатлангъан.

Ону ишини бирдагы бир яны—ол къатынланы Буйнакск район союзуну председатели, Россияны къатынларыны союзуну Гьюрметлев грамотасы булан белгиленген. Р.Устарханова— республиканы кѣп миллетли халкъ авуз яратывчулугъун сакълавгъа бакъдырылгъан хыйлы мердешли чебер яратывчу проектлени автору ва къурумчусу. Рукъуят Агъматовна яш наслуну тюрлю жанрлы клубланы къурувгъа, бийив ансамбллеге къуршамакъ учун оьтесиз кѣп ишни эте.

Рукъуят Устарханова ата юрту Эрпелини тарихи гъакъында маълумат жыягъаны 9 йылдан да къолай бола. Уллу ахтарывчу ишлер этилген. Муна гъали атасы озюне васият этип гетген документли «Эрпели от истоков до наших дней» деген китап толу кюйде тамамлангъан. Бу ерде Ф. Алиеваны «бутакъланы гѣзеллиги тамурлардан гъасил бола» деген сатырлары эсге тюше.

АРТ СѢЗ

Адамны хасиятын, анадан ерлерин, адамларын герти кюйде сюеген, оланы яшаву булан яшайгъан кююн билгенде, ол башгъачалай болмагъа болагъанны гѣз алгъа гелтирмеге де къыйын.

Бу йыл—бизин Рукъуятны юбилей йылы. Ол – яшавуну алтын вакътилеринде. Ону районну, юртуну маданият яшавуну оьсювюне байлавлу кѣп янгы проектлери бар.

Биз огъар шо гъаракатында уьстюнлюклер ёрайбыз!

Айшат ТАЖУДИНОВА

Тезде бизин журналда «Ят яшлар болмай» деген сагъифаны туююнде

Дагъыстандагы яшлар уйлерини масъалаларына байлавлу бир нече макъалалар чыкыгъан эди. Биз охувчуларыбызгъа шо пачалыкъ къургъан идаралагъа яшлар нечик тюшегенни, не себепден гъакъылбалыкъ чагъына етишип, уллу дюньягъа биринчи абатларын алагъанда, не йимик четимликлеге расланагъанны ва кѣп озгге янларыны гъакъында хабарлагъан эдик.

Шондан сонг аз заман гетмеген, хыйлы зат алышынгъан. Гъали республикада биргине-бир яшлар уюу къалгъан, шо да Буйнакскиде ерлешген.

Магъачкъаладан алдагы Темир-Хан-Шурагъа тез етишдик, яшлар учунгъу центрны да узакъ излемеге тюшмедим. Къапуларын ачып, ичине гиребиз: уллу эркин абзарлар, бары да ерде тазалыкъ гѣрюне. Тындырыкълы кюйде чачылгъан гюллени, чечек ачып турагъан сиренни гъайран ийиси, гъатта директорну кабинетинде олтургъанда да сезиле.

Тайгип Жаватханович Магъамматов бу идарагъа башчылыкъ этегени 24 йыл бола.

—Мени мунда бакъдыргъанда Савлукъ сакълав министрликде жаваплы къуллукъда ишлей эдим,—деп эсге ала ол. —Шунда гелип башлап гѣргенимни айтсам, инанмасыз. Аранлагъа парх береген, не эшик-терезеси къалмагъан, бузулгъан бир нече бина бар эди. Не сув, не газ, не ярыкълар ёкъ. Гъасиликалам, энглени де чоюрюп дегенлей, ишге гиришмеге тюшдю. Шондан сонг болгъан алышынывланы гъали сиз озюгюз де гѣресиз.

Гертиден де, центрда етим, ата-анасыны янындан тергевсюз къалгъан гиччипавлагъа бары да онгайлыкълар ва тийишли шартлар болдурулгъан деме ярай. Ярыкъ, эркин ятагъан ва ойнайгъан уйлерни, алаша шанжаллары ва столлары булангъы ашхана, ер-ерде уллу экранлы телевизорлар, медицина кабинетлер. Гъар гюн яшлар логопедни, психологну, физиотерапевтни къуллугъундан пайдаланма бола. Озокъда, шо

ОЖАКЪДА ИСИВ БОЛДУРМА БАЖАРГЪАН

тюрленивлер бир гюнню ичинде амалгъа гелген затлар туюл экени англашыла. Директоргъа ва ону коллективине кѣп-кѣп гыаракатлар этмеге, хыйлы-хыйлы кабинетлерден айланмагъа тюшген, юхусуз гечелер де аз болмагъан. Тайгип Жаватханович эсгеренге гѣре, Савлукъ сакълав министерлик яшлар уюн тарыкъ медицина ясандырывлар ва дарманлар булан толу кюйде таъмин эте.

Яшлар уйню башчысына бизин лап да кыйнайгъан соравубузну берме алгъасайбыз. Бу ожакъгъа яшлар тюшегини аслу себеплери не экени билмеге сюебиз. Биз чи дагъыстанлыларбыз, тавлар элини адатларына гѣре, гиччипавну яшлар уюне бермек къачан да илыкъ ишге гысаплана гелген, гери урулгъан. Дос-къардашны арасында окъюз яшны агълюсюне алып, овзлени авлетлери йимик оьсдюрюп сакълайгъанлар табылмай къалмай эди.

Тайгип Жаватханович англатгъан кюйде, шолай яшланы мунда бермейлер. Нечагъы тамаша чалынса да, сав-саламат яшлар бир де янгыз къалмай.

—Мен шунда ишлейген чакъы йылланы вакътисинде кѣп затны

гѣргенмен, тек агълюде оьсген яш бир тюрлю себеплеге ата-анасыз къалса да, бизге тюшген гезикни билмеймен. Бизин уьубюзню тарихи гетген асруну 30-нчу йылларындан башлана. О заманларда Дагъыстанда оьзге регионлардан ачлыкъдан къачып гелгенлер кѣп эди. Яшлар уйлене санаву юзлеге етише болгъандыр, гъатта Буйнаскиде бир нече бар эди. Давдан сонг дагъы да янгылары ачмагъа тюшдю. Амма шо заманларда да яшлар уйлеринде дос-къардашы бар гиччипавлар оьтесиз сийрек ёлугъа эди.

—Аслу гъалда бизин центрда «ата-аналы» яшлар сакълана,—деп узата Тайгип Жаватханович. —Шолай биз авлетлерин заманлыкъгъа бергенлени гъакъында айтабыз. Оланы арасында яшын да къоюп, Сибир якълагъа къазанма гетгенлер бар. Бир тюрлю аврулагъа тарыгъанлар да ёлукъмай туюл. Судну къарары булан ата-аналыкъ ихтиярлары чыгъарылып алынганланы яшлары да бизге тюше. . .Оланы сонг ата-аналары, дос-къардашы гѣрме геле, яшав тюзелгенде, къайтып алма да ала. Уьч керен бизге аналары янгы тувгъан авлетин гелтирген. Эгер де

къатынгиши суймей туруп яшгъа токътагъан буса, ол не къайдалар булан да ондан къутулма къарай. Шо да сонг яшны савлугъуна яман якъдан таъсир эте. Шолай нарысталар учун инг де къолай ер-яшлар ую.

—Етим яшлар—еттев бар. Гъариси къайсы буса да бир кыйын аврувгъа тарыгъан. Олагъа айрыча къарав ва даим медицина кѣмек тарыкъ бола. Олай яшланы бирев де алма суймес—неге туюл, бек авур юк ва намус.

Дагъы да айтма сюемен, мунда ишлейгенлени бизин идарабыз биревню де алгъасап айыплама ва мердешли дазулагъа гѣре кыймат бермеге тюшмейгенге тез уйрете. Бизин учун лап аслу зат—яшланы аманчлыкъы. Башгъа туюл, ол авруйму яда аврумаймы, огъар толу кюйде жавап береген бизбиз.

—Мен сизге алдангъан къызъяшланы гъакъында нече-нече хабарны айтып боламан. Олар ата-анасындан къоркъуп, яшыртгъын яш тапгъанда, сонг не этегенни ойлаша къала. Ювукъ адамларыны къзапланывундан да тартынмай, авлетинден айрылма суймейгенлери де бар. Эрте-геч дос-къардаш да ону оьз арасына къабул этежеклер. Мекенли

санавланы эсгерип болмасам да, тек яшын медицина идарада кѳоюп гетегенлер хыйлы артыкъ экенни билемен. Гъар янгы тувгъан яш—о чу дюньяны бир байлыгына да тиймейген яшавну сигърулу савгаты. Яшлар табагъан уйлерде аналары кѳоюп гетген яшланы алма сюеген эр-къатынланы эби-баву ёкъ. Бирлерине шо сююнчлю мюгълетни йыллар булан къаравуллама тюше.

Директор эсгерен кюйде, артдагы йылларда ата-анасыны янындан тергевсюз къалгъан яшланы санаву аз бола бара ва шону себебин инг алдын пачалыкъ авлетлери бар агълюлеге этеген кѳемекден гѳере. Белгили кюйде, Россияны Президентини къарарына гѳере, гъар яшгъа 17 йыллыкъ чагына етишгенче кѳошум гъакълар тѳелене. Кѳп уллу акъчалар тюгюл буса да, эр-къатынгъа яшларын эсен-аман, тийишли даражада сакъланма имканлыкъ бере.

Озьюню ишине гѳере, Т. Магъамматовгъа къайюмдукъ этеген кѳурумлар булан тыгъыс байлавдуклар юрютмеге тюше. Бизге гъар агълю тышгъа гъеч хабары чыкъмайгъан, бир ябыкъ, яшыртгъын майданча деп эсибизге геле. Тек муниципалитетлени янында иш гѳереген оьрде эсгерилген кѳурумлагъа къувунлу билдирилелер бек тез етише. Мисал учун, хоншу квартирде ашав-ичив, къавгъа-эришив токътамай,

онда буса гиччи яшлар да бар деп зенг геле. Тергевлерден сонг, маълумат тюз болуп чыкъса, шолай агълюдеги яшлар кѳбюсю гезик заманлыкъгъа яшлар уйлерине бакъдырыла. Яшларын даимге чыгъарып алып кѳоярдан кѳоркъуп, суд болгъанча къарамай, пасат яшавун токътатгъан ата-аналар да ёкъ тюгюл.

—Эгер де, эр-къатынны ата-аналыкъ ихтиярларындан магърюм этсе, оланы яшларын озгелеге яш этип алма яраймы?—деп сорайман Тайгип Жаватхановичге.

—Магърюм этгенде йимик, бираздан къайтармакъ да бар. Шо саялы шолай гезиклерде яшлар аслу гьалда улланаларында яда башгъа ювукъ адамларында сакълана,—дей ол. —Бизден аврумайгъан яшны алгъан гезиклер мени эсимде ёкъ. Тек алма сюегенлер эпсиз кѳп. Бизин янгыз авруйгъан, сакъат яшланы бермеге ихтиярыбыз бар. Гъали бир мисалны гелтирейим. Хыйлы йыллар алдын Хунзахдан эр-къатын гелди. Эри—тракторист, къатыны фермада савунчу болуп ишлей. Яшав-турушу да яман тюгюл, тек олагъа яш болмай. Шо заман загъматчы агълюге Буйнакскидеги приютгъа барып къарагъыз деп, таклиф этгенлер. Мен уллу умут булан гелген эр-къатынгъа бизде сакълангъан етимлер барысы да авруйгъан яшлар экенни англатдым ва озглеге бир кѳемек де этип болмайман дедим. Олар ариге тайып, бир

гъавур заман оз арасында лакъыр этди. Сонг эри ювукъ болуп: «Биз Аллагъутааланы алдында яшны алажакъбыз деп сѳз берген эдик. Аврумайгъанлары ёкъ буса, авруйгъанын аларбыз»,—деди. Алма да алды. Яшны оьсдюрге де оьсдюрдю. Гъали дос агълю болуп, яшап туралар. Агълю, уй, ожакъ—яш учун биринчи болма герекли зат. Шо саялы озъюбюзню приютубузда да уйде йимик, шартланы болдурма къаст этебиз.

Таза догъалардан, уйлини ичинден айланып, гертиден де шолай экенге мен де туюнюндюм. Яшлар тюшашгъа олтургъан вакъти. Тарбиялавчуланы бириси лап гиччисин тобукъларында кѳондуртуп аш бере, къалгъанлары озлер ашай. Чагъы гиччи буса да, озбашына иш гѳерюп бажарагъаны билине. Олар йимик вакътибизде бизин уйде къашыкъ булан ашата эди.

Яшланы атив оюнчакълары бар, гъар уйде хали яйылгъан, телевизор, озлер сюеген мультфильмлеге къарама бола. Барысы да таза гийинген, къызъяшланы чачлары эшилген. Мунда яшлар экинчи уьюн тапгъан деп инамлы кюйде айтмагъа ярай. Ёлугъувубуз тамамлана туруп, Тайгип Жаватханович центргъа хыйлы йыллар кѳемек этеген ва якълыйгъан Дагъыстанны ич ишлер министри Абдурашит Магъамматовну ва Гъисап палатаны председатели Билал Жакпаровну атларын айрыча эсгермекни тиледи.

—Олар шо гъакъда бир ерде де айтып юрюмей, тек кѳемек тарыкъда шошагъат селене. Яшланы яшавунда, къысматында ортакъчылыкъ этегени учун, бугюнго имканлыкъ булан пайдаланып, олагъа гъакъ юрекден баракамланы билдиремен.

Яшлар уйню башчысыны касбу бажарывлукълары, этген ишлери гъакъында биз дагъы да хыйлы хабарлама болар эдик. Тек аслу жамын чыгъарып айтгъанда, Тайгип Магъамматов яшлар учун ожакъда исив ва илиякълыкъ болдурма бажаргъан.

СУЛЬГИЯТ БУЛГАЕВА

Юрек булан йырланагъан къазакъ йыр

Къазакъ йыр озге йырлагъа, кюйлеге ошамагъан, шону аслу сыры—о тавуш булан тюгюл, юрек булан йырлана. Эгер де таъсир этсе, юрегингни лап инче ерлерин жымырлатса, бир де унутмажакъсан, бир де эсингден таймажакъ.

Къазакъ Терск хорну къурулувуну тарихи, гъалиги чалышыву, уьстюнлюклери ва яратывчу планларыны, хорда ким йырлайгъанны, репертуары нечик къурулагъанны гъакъында журналны охувчуларына Пачалыкъ Къызлар, Терск къазакъ йыр ансамблны генеральный директору, ДР-ни маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу Светлана Сергеевна Черевкова хабарлай.

—Къазакълар Темиркъазыкъ Кавказны бары да миллетлерини яхшы хасиятларын озлеге алгъан халкъгъа гъисап эте гелген. Оьзюбюзню яратывчулугъубузну къазакъ йырланы, бийивлени, гийимлени, мердешлени ва адатланы сакълавгъа багъышлайбыз. Халкъны таныма сюе бусанг, ону йырларына тынглап къара! Къазакъ йыр—варислик бютюн Россияны ругъ маданиятыны озтёрече аламаты, байлыгъы.

—Ансамбль къурулгъанлы нече йыл бола?

—Ансамблны онгача, озбашына чалышагъан коллектив гъисапда 1986-нчы йылда ДР-ни ат къазангъан артисти Юрий Александрович Сахаров къургъан, 2000-нчи йылда буса, къазакъ йырны милли хорна пачалыкъ ансамбль деген ат берилген. Муна гъали 23 йыл биз адамлагъа озюбюзню яратывчулугъубузну савгъат этебиз.

—Мен бир нече керен концертлеригизде болгъанман, магъа бек таъсир этди. Сиз концертлер булан озге районлагъа, регионлагъа барамысыз?

—Терск ансамблны яратывчулукъ чалышыву янгыз район, республика, халкъара сагъналар булан дазуланып къалмай. Сахават концертлер булан Уллу Ватан давну ва загъатны

ветеранларыны уьстюне, загъат коллективлеге, Дагъыстанда ерлешген ва Украинадагъы хас чараларда ортакъчылыкъ этеген асгер бёлюкlege барабыз. Къызлар районгъа ДНР, ЛНР, Запорожск ва Херсон областлардан гёчюп гелгенлер учун да концертлер беребиз. Расул Гъамзатовну 100 йыллыкъ юбилейине багъышлангъан чаралагъа да жанлы кюйде къуршалабыз. Бизин гъар тюрлю фестивалларда да гёрмеге бола, мисал учун, бир аз алда Москвадагъы къазакъ йырны «Сполох» деген халкъара фестивалындан къайтдыкъ. Шонда коллективибиз сыйлы Александр Первозванныйны иконасы ва Москвадагъы къазакъ асгерлени атаманыны Гъюрметлев грамотасы булан къыйматланды. Директор гъисапда мен де савгъатсыз къалмадым. Бизин йыравлар Россияны Президентини янында

къзакъланы ишине къарайгъан советни ва тахшагъарыбызны гьукуматыны сиптечилиги булан оьтгерилген «Казачья станица Москва» деген халкъара фестивалда пагъмуларын гёрсетди. Ондан къайры, Гюнчыгъыш Европада «Продэкспо-2016» деген выставкада, Аштархандагъы «Жанлы сув», «Бирлик» деген халкъара фестивалларда ортакъчылыкъ этгенбиз. Къыбла ва Темиркъязыкъ федерал округланы бары да регионларында болгъанбыз.

–Дагъыстанда концертлеригиз кёп боламы?

–Къызлар Терск къзакъ ансамбль–бары да республика даражада оьтгерилген яратывчу чараланы, агъвалатланы ортакъчысы. Шоланы арасындан «Варислик», «Тавлар эли», «Кавказ бир агълю», «Мени халкъымны йырлары ва бийивлери», «Аталаны мердешлери», «Цамаури» «Чиндирчери» деген фольклорну фестивалларын эсгермеге ярай. Терск ансамбль концертлери булан Тарумов, Бабаюрт, Ногъай, Ахты, Ахвах, Хасавюрт, Лаваша, Гуниб, Ботлих ва оьзге районланы, Магъачкъала, Дербент, Каспийск, Избербаш, Хасавюрт, Буйнакск, Южно-Сухокумск, Дагогни шагъарланы

хыйлы къаравчуларыны къурчун къандыргъан. Озокъда, анадаш Къызларда да бизин танымайгъанлар ёкъ.

Дагъы да, биз болгъан Россияны халкъ яратывчулукъ уюу оьтгерген мердешли «Темиркъязыкъ Кавказ оюнланы», милли берилишлени «Евразияны тавушу» деген фестивалны ва халкъара туризм форумну, «Бирче биз – Россиябыз!» деген концертни де эсгермеге ярай...

–Гертиден де, коллективни яратывчулукъ чалышыву макътавгъа лайыкълы. Мен билеген кюйде, сизин хыйлы республика, бютюнроссия, халкъара савгъатларыгъыз да бар.

–Тюз, масала, Уьстюнлюкню 65 йыллыгъына багъышлангъан конкурсда ортакъчылыкъ этгенибиз учун, ДР-ни Башчысыны грантын алгъанбыз, Терск къзакъ асгер жамиятны атаманы генерал В.Бондарёвну Гьюрметлев грамотасы булан савгъатлангъанбыз... Гъали барысын да айта турсам, лакъыр узун болар. Бир фестивалдан яда конкурсдан савгъатсыз къайтмагъанбыз.

–Репертуарны нечик къурасыз, материалны къайдан аласыз ва шо ишни ким юрюте?

–Шо ишге бары да коллектив къуршала десе де ярай.Тек аслу ишни чебер башчыбыз, ДР-ни маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу Валерий Витальевич Митьковец кюте.

Светлана Сергеевна иш ёлдашын лакъыргъа къошулма чакъыра.

–Ушатгъан белгили къзакъ йырны яда ерли авторланы йырларын танглайбыз. Мен оьзюм де–музыкантман, аргъанны согъаман.

–Ансамблни алтын фондуна не иймик йырлар гирген?

–Аслу гъалда жамиятны арасында танывлу къзакъ, халкъ йырлар. Тек тынглавчуланы юреклеринде янгыз той яда асгер къуллукъ булан байлавлу йырлар селенив тувдуруп къоймай, бизин репертуарыбызда 500 йыллар алякъда язылгъан бырынгъы балладалар да бар. Йыравларыбыз ата-бабаларыны оьтген яшавуна гьюрмет этип, шоланы тынглавчулагъа да таъсир этердей пагъмулу кюйде йырлай. Уллу Уьстюнлюкню гюнюн де унутмайбыз. Къзакъны асгерге узатыв ва давдан къаршылав булан байлавлу адатгъа гёре йырланагъан сарынланы да къоллайбыз. Ондан къайры, бизин учун бир-бир йырланы язагъан къызларлы шаир Лев Серебряков

булан тыгъыс аралыкълар юрютебиз.

–Къзакълар барысы да бир йимик сёйлемей. Мени тухум-тайпамда Анадол къзакълар бар эди, олар сёйлемек деген сёзню «гутарить» деп ала, Кубань ва Донецк къзакълар «балакаты», Запорожьеде турагъанлар буса «размовлять» дей. Уъстевюне, Терск къзакъланы тилинде кёп кавказ, тюрк халкъланы тиллеринден алынган сёзлер ёлугъа. Сиз къайсы диалектлени къоллайсыз?

–Аслу гьалда орус тилде йырлайбыз, амма арасында терск диалектде йырланагъанлары да ёкъ тюгюл. Бир-бирде украина тилни де къоллайбыз.

Биз Россияны аты айтылган яратывчу коллективлери булан байлавлукъ юрютебиз. Шоланы арасындан Халкъ Дослукъ орденли Пачалыкъ Академика Кубань къзакъ хорну, Санкт-Петербургдагы «Братина» деген фольклор къзакъ ансамбли эсгермеге ярай. Ставрополь крайдагы, Мычыгышдагы терск къзакъ коллективлер булан тезги къурдашыкъ юрютебиз. Къызлар, Тарумов, Ногъай, Хасавюрт районлардагы къзакъланы юртларына яратывчу сапарларыбыз бола.

–Сиз бу коллективде къачандан берли ишлейсиз?

–Мен Тарумов районну маданият бёлюгюню заведующийи болуп ишлей эдим, тек чебер ёлбашчыны ерин таклиф этгенде, гъакимлик шанжалны къююп, ансамблге къошулдум. Гъали сююмлю коллектив булан къысматымны байлагъанлы арадан 20 йыл оьтдю. Бир де гъёкюнеменмен ва гележекге де уллу инамлыкъ булан къарайман.

–Биз Багратионну атындагы тарихи ва Къызларны гъалиги тарихини музейлери, Республиканы къзакъ центры булан бирче гъар тюрлю чаралар оьтгеребиз. Школаланы охувчуларын къзакъланы маданияты булан таныш этебиз.

«Гелишив», «Къзакъ той», «Къзакъ очар» деген адатланы, Сергей Раллону «Къызлар ярмакю» деген музыкалы поэмасын гёрсетебиз.

–Хорну артистлерини гъакъында да хабарласагъыз арив болар эди.

–Ансамблде яратывчу, оьзюню ишине берилгенлер ишлей. Биз лап белгили йыравларыбыз, Дагъыстанны ат къзанган артистлери Татьяна Несина ва Зоя Паршина булан оьктем болабыз. Зоя оьзю де къзакъланы наслусундан. Гъали оьзю айтар...

–Мен Каргалинская деген юртданман, уллатамны атасы атаман болган. Анам ва улланам ахшамлар бырынгы халкъ къзакъ йырланы йырлайган кюю яшдан берли эсимде. Мен шоланы барысын да билемен.

Лакъыргъа жагъил пагъмулу йырав Павел Балахонов къошула. Ол тизив бийип де бажара. Уъстевюне, ансамбли Интернетдеги сайты юрюте.

Йырав ва музыкант гъисапа мен кёп затны Абдулла Магъамматовдан алдым,–деп хабарлай Павел, –ол къзакъ йырланы герти патриоту эди. Ол чакъсыз гечингенде бек къайгъырдыкъ.

Вероника Чалаева да жагъил йырав:

–Мен шу яратывчу ёлну танглагъаныма сююнемен. Этеген ишимден леззет аламан. Тынглавчуланы харс урувлары, баракалла сёзлери мени дагъыдан бек ругъландыра.

–Наслуланы байлавлугъун айтгъанда, Терск хорну янында иш гёреген «Казачата» деген яшланы ансамблин де эсге алмагъа тийишлидир. Яшлар уъстюнлю кююде оьтгере, уллулардан бир де къалышмай, къайсы сагънагъа чыкъса да, пагъмуларын гёрсетип бажара,–дей оьктем кююде Светлана Черевкова.

Светлана Сергеевна билдирген кююде, гъали артистлери Маданият варисликни, Насигъатчыны йылына ва Расул Гъамзатовну 100 йыллыгына багъышланган фестивалларда, концертлерде, мастер-класларда ортакъчылыкъ эте.

Бири-биринден алып дегенлей, артистлер Светлана Сергеевнаны атына хыйлы макътавлу сёзлер айта, ол бажарывлу, пагъмулу ёлбашчы экенни эсгере. Ону гъаракатыны, къаныгъывлу ишини натижасында коллектив уллу уъстюнлюкlege етишген. Кёбюсю ону ювукъ адамына, ансамблин буса, экинчи уьюне гъисаплай.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

ISSN 0132-7326

ДАГЪЫСТАНЛЫ КЪАТЫН 1 1983

1983-нчю йылдагы номерлени бирисини жылтында къолларына яшын тутгъан насипли ананы сураты чыкъгъан. Дагъы ону гъакъында журналда бир маълумат да берилмеген. Тамаша, тек биз шо къатынны табып болдукъ. Шо насипли ана—Муслимат Абакарова. Муна гъали арадан 40 йыл оьтюп, ол оьзюню яшаву гъакъында хабарлай.

Р. Гъамзатовну атындагы милли китапхананы маданият программаланы бёлюгюню баш китапханачысы Муслимат Абакарова эки йыллыкъ къызы Калимат булан журналны жылтына къаравулламагъан кюйде, хапарсыздан чыкъгъанын эсге ала.

—Мени эрим Заур—яратывчу адам. Къурдашлары да художниклер, музыкантлар, журналистлер. Ол касбусуна гёре тарихчи, амма оьз оьмюрюнде художник болуп чалышгъан. Аслу гъалда афишаланы, плакатланы эте эди. Уьстевюне, тизив йырай. Ноябрь айны орталары эди, къызым булан гезев бавда ял алабыз. Агълюбюзню тезги къурдашы, белгили пагъмулу мухбир Камиль Чутуев бизин гёрюп, бир нече суратыбызны чыгъарды. Шо мени 30 йыллыгъыма савгъат эди,—дей Муслимат.

—Мен бизин суратыбыз къатынланы журналыны

Журналыбызны эсги жылтарыны ренкли бетлерине къарай туруп, оьзюнгден пурмансыз бизин уьлкени, республикабызны тамаша тарихи гъакъында ойлашма башлайсан. Адамлар уллу умутлар булан яшайгъан СССР-ни заманларында охувчуланы совет журналланы, шоланы арасында бизин журналны да жылтарында суратлары чыкъгъан къатынланы, къызланы къысматы, айрокъда тергевюн тарта эди. Оланы кёбюсюню гъакъында гъали бир зат да белгили тюгюл, жылтларда янгыз аты яхшы танывлу партия, пачалыкъ, маданият, адабият, спорт чалышывчуланы суратлары салынып къалмай эди. 80-нчи йылларда да лап да насипли социалист уьлкеде авлакъланы, заводланы, къурулушланы загъматчыларына да оьз заманыны игитлерине йимик янаша эди. Муна бизин журнал да къурулгъан гюнден башлап бугюнге ерли къатынланы арасындан замандашыбызны келпетин ясай.

ЭСГИ ЖЫЛТЛАНЫ ГЪЫЗЫ БУЛАН

жылтында салынгъанын билмей эдим. Шо заман биз яшлар булан Дагогните атам-анамны янына баргъан эдик.

Муслимат айтагъан кюйде, ол оъзю Къыбла Дагъыстандан тюзюл. Ону ата юрту Къули райондагъы—Кая юрт. Оъзю буса Темиркъазыкъ Осетияда гъалиги Владикавказда тувгъан. Муслиматны атасы университетде охуй эди, анасы буса агълюге бираз сама кѳмек болсун деп, бѳрклер тигип сата эди. Сонг олар Дагъыстангъа къайтгъан. Атасы республиканы гъар тюрлю ерлеринде ишлеген. Тек ахырда агълюсю булан Дагогниде кѳнушгъан.

—Атам-анамларда кѳонакъда турагъанда, бирден эримден телеграмма гелди: «Дагъыстанлы къатын» деген журналны сатып ал ва къара»,—деп узата Муслимат,—журналда оъзюмню гѳрюп, эпсиз тамаша болдум. Шо гертиден де, мени 30 йыллыгъыма бирев де къаравулламагъан тизив савгъат эди. Атам шагъардагъы 2 номерли школада дарслар юрюте эди, анам о заманлар белгили Шиша заводда ишлей эди. Бизин агълюде китапланы ва газетлени охув биринчи ерде эди. Балики, шо саялы китапханачыны касбусун сайлагъанмандыр.

1977-нчи йылда Москвадагъы маданият институтну китапхана факультетин охуп битдирдим. Муна шолай бу касбуда чалышагъаным 46 йыл бола,—дей оьктем кюйде Муслимат Гъасановна.

Маданият тармакъда Муслимат бир уллу даражалагъа етишме къаст этмей эди, тюзюн айтгъанда, о заманлар ону йимик хас оьр билими барлар кѳп аз эди. Ол агълю борчларын кютювге пуршав болмайгъан парахат ишни суюе эди.

Муслимат Абакарова оъзюню уллу къызыны, бары да агълюсюню сонггъу яшаву гъакъда хабарлай.

—Къызым Калимат яшдан берли эпсиз бийиме суюе эди. «Асса» деген яшланы бийив ансамблине юрюй эди, тек ахырда психологну касбусун танглады. Ол бизин пединститутну битдирген. 90-нчы йылларда Кавказда давлар юрюлегенде ЮНИСЕФ-ни программасына гѳре, мычыгъыш яшлар булан ишлей эди. Ону оъзюню уьч авлети бар, Краснодар крайда туралар. Экинчи къызым Зулейхат да эри булан Адлерге гѳчген. Ол дѳрт яшны анасы, барсы да школа чагъында. Уьчюнчю къызым Бадрижат—балерина, Дагъыстан

опера ва балет театрны солисткасы, Дагъыстанны ат къазангъан артисткасы. О да эки яшны оьсдюре.

Муслимат Гъасановнагъа шо 40 йыл алгъакъда чыкыгъан суратдан сонг, оьтген яшавунгуну алышдырма суюер эдингми деген соравума, ол бир многлетге де ойлаша турмай, шосагъат жавап берди. —Къысматыма кант этсем, тюз болмас, бир затны да, бир заманда да алышдыражакъ эдим деп эсиме де гелмеген.

—80-нчи йылланы ахырларындагъы Горбачѳвну янгыртып къурувуну ва 90-нчы йылланы пасат вакътисиндеги бир тюрлю къыйынлыкълагъа да къарамайлы, агълюме шо девюрлени тас этивлерсиз оьтмеге насип болду. Яшав оьз кюю булан юрюй эди. Бир къыйынлыкъ да, бир четимлик де бизин агълюбюзню бузуп, тозуп болмас эди,—деп Муслимат бизин лакъырны жамын чыгъара.

Уьч къызы анасы, тогъуз торунуну улланасы, аркъа таяв болуп гелген эри, мадарлы ожагъы, оъзюнде уллу абуру бар суююмлю иши—шолар барысы да Муслимат Гъасановна Абакарованы агълю насибини кюрчюлери.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

Пагъмулу къолларда от ойнар

Гиччи заманындан башлап гъар затгъа тергев берип уйренген Таманкъыз, школа чагъында да, гъатта юрт хозяйство институтну битдиргенден сонг да, айланагъа тергевлю къаравундан бир де арчылмагъан деме ярай. Ону негелеринден, не учун деген соравларындан ялкъгъан анасы Рашия: «Гъейлер, къуру сорав берип къалгъан. Жымчыкълар неге учагъаны да, тереклени чечек ачагъаны да бугъар бек авара. Бар, атанга сора. Жаныма жаллат болуп къалгъан. Бир де башгъа тюгюл прокурордан», – деп гиччи къызына аз айтмагъан.

Гертелей де, гъар негер де тергевлю болуп оьсген къыз кѣп-кѣп соравларына жаваплар школада муаллимлеринден, оланы дарсларындан сонг таба. Бара-бара туруп ол оьз соравларына толу жаваплар школаны, юртну китапханасындан ахтара, Хамавюртда тувгъан, оьсген, ерли школаны яхшы къыйматлагъа битдирген Таманкъыз Шошукова школада охуйгъан йылларын уллу ругъланыв булан эсге ала. Башлапгъы класлардан башлап школыны битдиргенче, ол гъар предметден оьр къыйматлар алгъандан къайры, жамият ишлени де жагъ-жигерли ортакъчысы болуп оьзюн гѣрсетме бажара. Бу ерде «оьзюн гѣрсетме бажара» деген сѣз тагъым бироз оравлу тюгюл деп ойлашаман. Таманкъыз табиятына гѣре оьсювню, яратывчулукъну ълунда. Ону гъеч гиши этилме герекли жамият ишлерден артгъа тартылып, ихылып, бир заманда да эслемеген. Чебер иш гѣреген кружокну ортакъчысы, школаны комсомол къурумуну секретары Таманкъыз клас ва умуми школа оьлчевлю чараланы сиптечиси де дюр. «Янгы йылгъа, Октябрь инкъылапгъа, Уьстюнлюкню Гюнѳне багъышлы чараларда чебер иш гѣреген кружокну ортакъчылары булан тюрлю-тюрлю асарланы гесеклерин алып, сагъланашдырылгъан чыгъышларыбыз бола эди», – дей бизин булан пикирлешеген

Таманкъыз Абуталимовна. –Охулагъан асарлардан гиччирек пьесалар язма обтесиз кепиме геле эди. Билемисиз,– деп узата лакъырдашым сёзюн,– школада охуйгъан йылларымда журналист болма хыял эте эдим,–дей туруп, магъа «Пионерская правда» газетни адресин гёнгюнден айта.

Редакциядан гелген насигъатлы кагъызлар гъали буссагъатда да уйде сакъланып тура.

Уллуларыбыз да айтагъандай, адам ойлап мингни этер, Аллагъ ойлап бирни этер дегенлей, яшав къызны къысматына озъ тюзелтивлерин яза ва Таманкъыз школаны битдирген йыл документлерин юрт хозяйство институтну емиш-овош, юзюмчюлюк факультетине тапшура. Яш заманларында школада муаллимлерине, уйдегилеге берилеген арты-ахыры ёкъ соравларына толу жаваплар табагъанлыгъы Таманкъызны охувгъа гъаваслыгъын бирден-бир гъаките: студент къызны гъар курсну янгыз бешге битме гъаракат этивю ону яшав мердешине айланып, оър охув ожакъны къызыл дипломгъа битдирме болушлукъ бере.

Гиччиден китап охувгъа гъасирет къызны юреги бир вакътини ичинде сююнчден толагъандай, оър охув ожакъда алынган билимлерин гене къайтып нечик давам этме бола деген ой да рагъатлыкъ бермей.

–Мени,–дей Таманкъыз Абуталимовна,–институтну битдиргенде Хасавюртдагъы оьсюмлюклени якълава район станциягъа онгардылар. Мени аслу борчум– оьсюмлюклерде болагъан аврувланы алдын алыв болуп токътай эди. Арадан йыл гетип, Ленинград шагъарда билимлени камиллешдиреген эки айлыкъ курсларда охудум. Мени гъисабымда шо курслар илму ёлума тюшме имканлыкъ береген гиччирек кёпюр йимик гъис этилди. Айтагъаным, 1988-нчи йыл юрт хозяйство институтну емиш-овош, юзюмчюлюк кафедрасына илму кьуллукъчу болуп ишге чакъырылдым.

Илму ёлгъа тюшме гъасирет къызгъа бары ёллар ачыла. Дейгеним, Молдовия СССР-ни тахшагъары Кишинёвда илму ахтарыв институтну аспирантурасына тюшме насип болуп къала. Китап тутгъан тюзелир дегенлей, Таманкъыз юреке тутгъан муратларына етме бажарагъанына шюкюрлюк эте ва шо бир вакътини ичинде бирден-эки «уйленме заман болгъан» деген агълю масъала да арагъа чыгъа. Агълюде ата-анасыны сёзю бир де ер болмагъан къызгъа оланы тёреси аслу закон болуп токътай ва Таманкъызны къысматы Къазбек булан даимге байлана. Арт-артындан тувгъан Раджап, къызы Насипли, гиччиси Алим агълю аралыкъланы сыкълашдыра, тек ёкъ ерден СССР уьлкебизни тозулува Таманкъызны къысматында къара белги къоя. Молдовия алдын уьлкебизни бир гесеги болуп турса да, СССР уьлкебизден сонг ят уьлкеге айланып, бары да байлавлукълар къыркъыла. Шо буса Таманкъыз Абуталимовнаны аспирантурада охувун бёлме борчлу эте. Агълюсю Къазбек, яшлар–булар бары да Таманкъыз учун оьрден гелген уллу насип. Тек амма арты ёкъ шатлыкъ болмагъандай,

ахырсыз къайгъылар кьопмагъандай яшав оьзюню шербетлерин ичирип, арты булан тамакъ бувар агъуларын да ялатып кьоягъанны къайсыбыз билмейбиз. Очеркимни игитине де шолой бола: эс де этмейген кюйде агълюсю Къазбек авруп, гечинип, агълюню авур аваралары янгыз ананы инбашларына юклене.

Касбусуна байлавлу ишлер де табылмайгъангъа гёре, Таманкъыз Абуталимовнагъа «Восточный» деген яшлар бавунда тарбиялавчу болуп иш башлама ёллар ачыла. Шо вакътилерде Дагъыстан пачалыкъ педуниверситетни янындан иш гёреген курсларда билимлерин камиллешдиреген курсларда охугъан. Таманкъыз Мусаева (эрини фамилиясы) яшлар бавуна инамлы абатлар булан гире. Шондан берли хыйлы сувлар эниш акъса да, Таманкъыз бир замангъы къысматын жансыз табиятсыз гележегин гёз алгъа гелтирип болмайгъан да йимик, бугюнлерин де яшларсыз гёз алдына гелтирме бажармай. «Бир заман алдыбызда тарбияланып гетген къызларыбыз, уланларыбыз гъали озъ авлетлерин алып гелелер. Олар булангъы лакъырыбыз узакъ бола, йыракълагъа гете. Оьзлер яшлар бавуна юрюген кюйлерин, оюнларын эсге алалар»,–дей лакъырдашым.

Лакъырыбызны барышында гиччипавланы нечик тарбиялама герек гъакъдагъы соравубуз да унутулуп къалмай.

–Яшлар–бизин гележегибиз. Уллу совет язывчу М.Горький де айтгъанлай, «Яшлар–яшавну чечеклери». Шолой болгъанда, тарбиялавчу болсун, не де ата-ана болсун, олагъа–яшлагъа сююп-сююнюп бакъмагъа тарыкъ. Лапдасы, яшланы ич дюньясын, психологиясын билмеге тарыкъ,–дей Таманкъыз Абуталимовна. – Яшлар сени сюйсюн учун–башлап сен сюймеге борчлусан. Олар ойнайгъанда–сен де ойна. Муна, бираз алда биз яшлар булан «Муха-цокотуха» деген Корней Чуковскийни ёмагъын гёрсетдик. Пьесада мен мияманы ролюн ойнадым. Яшланы чыгъышларына къарап, олардагъы пагъмугъа кёп аналаны разилигине лайыкълы болдукъ.

Таманкъыз Мусаева булангъы жанлы лакъырыбыз дазулангъан заманында озса да, яшланы гъакъындагъы ойларыбыз гележекге гёз сата. Яшавуну баш ёлун–Загъматгъа, загъматны буса уллу насипге тенг этип яшайгъан анагъа, тарбиялавчугъа, уллу гъарп булан айтылма герекли Адамгъа гележекде дериядай савлукъ ва тавлар йимик чыдамлыкъ ёрамакъ тийишлидир.

Таманкъыз Абуталимовна бираз алларда юбилейин белгиледи. Кёп санавдагъы кьурдашларыны, иш ёлдашларыны атындан савлукъ ёрай туруп: «Къой, уьюгюзюню бийик канзилери Сизге къуванч хабарлар алып гелегенлени кёплюгюнден ашалсын, дюньяда Сиз гёрмеген насип къалмасын!»–деме сюемен. Насипли бол, Адам!

МАГЪАРРАМ АЛИМГЪАЖИЕВ

ЛЮМИНАРИ – УМУТ ЭТМЕ УЙРЕТЕГЕН ЕР

Дагъыстандагы тав юртда яшавгъа чыгъарылгъан ярыкъландырывчу проектни гъакъында кѣп зат айтылгъан, язылгъан, берилишлер этилген. 2023-нчю йылны май айыны 15-нде Ахты районну Хрюг юртунда «Люминари» деген билим берив центрны 5 йыллыгъы ва шону ачылывуну аслу сиптечиси болгъан «Билим» деген фондну президенти, Дагъыстанны ат къазангъан муаллими Магъмут Абдулжелилович Абдулкеримовну 90 йыллыгъы белгилейгенин эшитгенде, биз де шо агъвалатларда ортакъчылыкъ этмеге токъташдыкъ.

Магъмут Абдулжелилович яда юртлулары айтагъан кюйде, Магъмут муаллим, озюн къутлама гелгенлени исси кюйде къаршылай, гъариси булан сююне туруп сораши, гъакълаша. Ону озтген узакъ озмюрюне къарасакъ, къайсыбыз да сукъланар эдик. Педагогика институтну битдирип, 50 йыл школада ишлеген, нече-нече яш наслуну орус тилни ва адабиятны сырларына тюшюнме уйрете гелген ва бугюн де озюнню бир замангъы охувчулары учун лап рагъмулу, гъакъыллы муаллими, насыгъатчысы гысапда къалгъан.

Магъмут муаллим педагогика чалышывун юртлу яшланы билимлери шагъардагъы яшлардан кем болмайгъан кюйде юрютмеге къаст эте, бары да муратлары шогъар бакъдырылгъан эди. Гъали ону шо хыялларын уланлары Осман ва Абдулжелил узата ва яшавгъа чыгъара.

Агъа-ини Абдулкеримовлар англатагъан кюйде, Люминари центрны ва «Билим» деген фондну ачмакъны аслу мурады–улла шагъарлардан кѣп ареклерде турагъан яшлагъа озлени

яратывчу, билим пагъмуларын арагъа чыгъармагъа кѣмек этмек, дюнья илмуну ва техниканы алдынлы янгылыкълары булан таныш болмакъ учун имканлыкълар яратмакъ, оланы янгы проектлени гъазирлевге къуршамакъ. Фонд центрны бары да харжларын оз бойнуна алгъандан къайры, дагъыстанлы язывчулагъа ва шаирлеге китапларын чыгъармагъа, чарасыз агълюлерде яшайгъан яшлагъа оз охув ожакълагъа тюшмеге де кѣмек эте. Фондну мадарлы якълавчулары аз тюгюл.

...Бир мюгълетге гёз алгъа гелтирме къарагъыз чы–емиш тереклени ва чечеклени арасында гёзел биналар. Бырынгъы къаланы эсге салагъан баш корпусда компьютер класлар, китапхана, лаборатория ва медиастудия ерлешген. Гюмез йимик этилген къалкъысыны дёрт де янына шишалар тутулгъан. Мунда къалын халилерде де олтуруп, къолунгну йымышакъ ястыкъгъа таяп, ачыкъ юрекли лакъырланы юрютмеге лап онгайлы ер. Айлана якъны къарангылыкъ къуршагъанда буса, сёйлемей ювукъдагъы тавлагъа, кёкдеги юлдузлагъа къарап турмагъа сюесен...

Аслу корпусну къырыйында аквариумгъа ошагъан уллу лекторийде лекциялар охула, фильмлеге къарала, репетициялар оьтгериле.

Лекторийден бираз ариде–юрт ердеги уйлеге парх береген къонакъюй. Ачыкъ догъасы, агъачдан этилген терезелери ва эшиклери, къышда ичин иситмек учун печ де бар. Дагъы да арекде, бинаны къалкъысында телескоп салынгъан, шондан яшлар Айны, Марсны, Венераны ва озге планеталаны ювукъдан гёрмеге бола.

Юртда чакъ-чакъда ярыкълар тая, дарслар буса онлайн къайдада юрюле. Шо саялы ерли энергетиклерден харлы болмас учун, центрда гюн батарейлер салынгъан.

Центргъа 10-17 йыллыкъ чагъындагъы яшлар юрюй. Дарслар гюндюз сагъат 3-ден башланып, ахшам 7 болгъанча узатыла ва шо заманы ичинде оланы суйгени булан доланма ихтияры бар: химиядан сынавлар оьтгерме, китап охума, сайтланы онгарагъан кюйге уйренме, сурат этмеге, тиллени ахтарма... Мунда адатлы школада йимик дарслар, экзаменлер ёкъ, къыйматлар да салынмай. Центр хас билим берив программалагъа гёре ишлей. Бир вакътини ичинде

Люминари 100 яшны къабул этип бола. Гъали юрүйгенлер 30 бар. Эгер де центрны озъюню автобусу ва интернаты болгъан буса, озге юртларда, гъатта, районларда турагъан яшланы да къуршама бажарылажакъ эди.

Программаны башчысы Алина Михайловна Василенко айтагъангъа гёре, олар озълени алдына яшлагъа аслу предметлерден англавлар бермек деген мурагъны салмай. Шону учун школа бар. Центр яшланы озълени билимлерин яшавда къоллап бажармагъа, гъар тюрлю гъалларда тюз къарарлагъа гелмеге, дюньягъа алдан эсе эркин ва терен кюйде къарамагъа уййрете.

Биз къатынланы журналындан гелгенин билгенде, Алина Михайловна озю булан бирче ишлейген къатынгишилени гъакъында хабарлай. Асель Алиева, Фатима Жабрайылова, администратор Раисат Магъамматова. –Гъариси токъташгъан яшав къаравлары ва пагъмулары булангъы адамлар,– деп эсгере А.Василенко.

Мисал учун, Фатима Жабрайылова бу проектге центр ачылгъанча да къуршалгъан. Ол–Магъмут муаллимни торуну, журналист, телеберилишлени юроте, хореограф ва тизив психолог. Уллтасыны сиптечилиги булан юртунда яшлар учун яратывчулукъ

Женщина Дагестана

4/2023

На кумыкском языке
Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Главный редактор

Н. М. КЕРИМОВА
e-mail: j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

А. Ю. АБДУРАХМАНОВА,
e-mail: delia25@mail.ru

ответственный секретарь

С. Х. БУЛГАЕВА

редактор русского выпуска

Г. Х. АСАДУЛАЕВА

редактор аварского выпуска

Б. Ш. МУХИДИНОВА
bahu4y@mail.ru

редактор даргинского выпуска

П. Г. ВАГИДОВА

редактор кумыкского выпуска

П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

редактор лезгинского выпуска

Н. Н. ИБРАГИМОВА

e-mail: shikhnabieva1981@mail.ru

редактор лакского выпуска

З. Т. АБДУРАХМАНОВА

редактор табасаранского выпуска

С. М. ИСРАФИЛОВА

Корреспонденты:

Э. ИБРАГИМОВА,

А. ТАЖУДИНОВА,

В. РАТЕНКОВА.

Заведующий редакцией

С. М. ГАМЗАТОВА

Художественный редактор

Г. А. КУРБАН-АДАМОВА,

e-mail: guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.
e-mail: j-dag@mail.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт журнала «Женщина
Дагестана»: женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 15.08.2023 г.

Формат бумаги 60 x 841/8.

Объем: 5,5 печ. л.

Заказ № 0702. Тираж (3355) 646 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается
с 1957 г. Выходит на аварском, даргин-
ском, кумыкском, лакском, лезгинском,
русском, табасаранском языках один
раз в два месяца.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ
№ ТУ05-00429 выдано Управлением
Федеральной службы по надзору в
сфере связи, информационных техно-
логий и массовых коммуникаций по
Республике Дагестан.

На обложках:

I – Глава администрации МО «сельсовет
Цурибский» Муслимат Муртазалиева;
II, III – фотозюды «Дагестан
туристический»; IV – «Рассвет на Каспии»
фото Г. Курбан-Адамовой.

идара ачылажагъын билгенде,
ягдада турмакъны озю учун
осал ишге гысаплагъан. Гъар
тюрлю касбуланы уста кюйде
юрютюп бажарагъан Фатиманы
центрдагъы къуллукълары да,
борчлары да алышына тургъан.
Огъар лап жаваплы ишлер
тапшурула эди.

–Гъали мен яшланы ана тилни
бары да имканлыкъларын
къоллама, пасигъ кюйде
сэйлеме уйретемен,—дей Ф.
Жабрайылова. —Ондан къайры,
психолог гысапда кызыяшлар
булан кёп гъакълашаман.
Оланы гележекдеги касбусуна
байлавлу лакъырлар юрютемен.
Сиз ким болажагъыгъызыны
озюнюз танглама герексиз деп
англатаман. Кёбюсю кысматын
театр, кино, бийивлер булан
байлама сюе. Мен шогъар бир
де тамаша болмайман, озюм де
яш заманларымда сагъналардан
саркъыма умут эте эдим. Эгер
де кызыланы шо муратларына
етишмек учун мени янымдан
аз-кёп буса да кёмек болса,
озюмню насипли адамгъа
санама толу ихтиярым бар.
Биз Хрюг орта школада охуйгъан
ва гъар бош заманын центрда
оьтгерен кызыланы да сэйлетип
къарадыкъ.

Хадижа: —Мени мунда гъар-бир
затгъа уьстден таба сабур кюйде
къарамагъа уйретди. Шо заман
мурадынгны токъташдырма
ва шогъар элтеген ёлну тапма
тынг бола. Мени учун лап аслу
ери—центры касбучуларыны
кёмеги ва насигъатлары булан
мунда озюм-озюме тынглама
ва озюм-озюмню эшитме
башладым. Сагъа гъамангъы
ялкъывлу лекцияланы охумай,
сен озюнгню озтёрече ёлунгнуну
табып болажагъынг инандыра.
Къурдаш кызыларымны
бирлери врач болажакъбыз дей,
бирдагъыларыны экономистге
охума барма хыялы бар,
маданият ва инчесаният
тармакъланы сайлама
гъасиретлилер де ёкъ тюгюл.
Мен оланы даим бизин центргъа

чакъыраман, яшавда дагъы да
нече тюрлю къужурлу касбулар
бар экенни англатма къарайман.
Озюм экология булан байлавлу
бир нече проектлерден
сонг, оьр охув ожакъны
химия факультетине охума
тюшежекмен деп токъташдым.

Наида: —Бир гезик бир класда
охуйгъан кызылар булан
центргъа гирдик ва шондан
сонг Люминарийге гъар гюн
йимик юрюймен. Мен мунда
бары да затны ушатаман:
онгайлы китапхана, лаборатория,
гъар тюрлю программалагъа
уйренме, сайтланы къурма,
медиа-файллар булан ишлеме
имканлыкъ бар. Озюм
сценарийлер язаман ва сонг
шологъа гёре мультфильмлер
чыгъараман. Мен гележегиме
байлавлу гъали де мекенли
токъташып битмегенмен,
тек озюмню адабиятгъа
багъышлама сюер эдим—шо
бир тамаша дюнья, гъали
де бары да сырлары ачып
битмеген алам. Центры
бары да къуллукъчуларына
бирдагъы керен гъакъ юрекден
баракалламны билдиремен.

Проектни бирдагъы бир белгили
вакили—Павел Макляровский
Москвада турагъан программист.
Ол Хрюггъа йыракъдагъы
тахшагъардан гъар заман сюене
туруп геле. Мунда даим янгы
яшавгъа чыгъарма болагъан
къужурлу ойлар тувулуна деп
мюкюр бола ол.

*Центр—яшлар учун озлени
билимлери булан пайдаланма
уйретеген майданча. Олар
къайсы маълуматны да медиа-
форматгъа чыгъарып бажара,
клиплени ва мультфильмлени
чи айтма да айтмайман.
Сюйсегиз, аз заманны ичинде
роботну да этип бережек.
Къайсын- бирисин айттарсан...*

*Аслусу буса, мунда озюм
гелеген наслуну умут этмеге ва
шоланы яшавгъа чыгъармагъа
уйрете.*

Сильгият БУЛГАЕВА

Гнездо из камня и тепла,
Частица доброго огня,
Источник, где, звеня, текла
Вода, вспоившая меня...

Р. Гамзатов

ИНДЕКС ПМ818

6+

Цена свободная

